

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce
Stanislava Němcová

Regionální literatura pro děti a mládež na Ústeckoorlicku
po roce 1990

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Dolní Dobrouči 14. dubna 2014

.....
Stanislava Němcová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce a za poskytování cenných rad, které mi byly vždy velkým přínosem.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	5
1 Vymezení regionu a jeho historie	6
2 Literatura pro děti a mládež se vztahem k regionu	7
2.1 Pověst	7
2.2 Pohádka	8
2.3 Autorská pohádka vycházející z regionální pověsti	9
3 Pověst a pohádka po roce 1990.....	10
3.1 Pověst a pohádka na Ústeckoorlicku po roce 1990	11
4 Analýza knihy Pohádky lanšperského hradu	12
5 Analýzy knihy O pokladech a strašidlech Orlických hor	31
Závěr	46
Anotace	50

Úvod

Tato práce je zaměřena na pověst a především na umělou pohádku z ní vycházející v regionu Ústeckoorlicka po roce 1990. V tomto regionu stejně jako v celé naší republice se v posledních dvaceti letech probudil velký zájem o místní pověsti a pohádky, které byly do této doby tak trochu přehlíženy. Začaly vycházet původní sběry pověstí i nová tvorba, takže zdroj pro tuto práci je poměrně bohatý.

Cílem práce je zpracovat stručný přehled vydané místní dětské regionální literatury a analýzou nových umělých pohádek, které z místních pověstí vycházejí, získat materiál, který může sloužit jako podklad pro didaktickou práci.

Práce je rozdělena do pěti částí. V první části se seznámíme s regionem Ústeckoorlicka a jeho historií. V druhé části provedeme základní orientaci v termínech pověst a pohádka a budeme hledat charakteristiku umělé pohádky vycházející z pověsti a její možnosti. Ve třetí části mapujeme vydávání regionálních pověstí a pohádek a zaměřujeme se již na region Ústeckoorlicka. Ve čtvrté a páté části analyzujeme knihy nových umělých pohádek vydaných v této oblasti. Zajímá nás, do jaké míry čerpali autoři z místních pověstí, jaké další zdroje využili a do jaké míry se jedná o autorské umělé pohádky. Rozbor knih budeme provádět tak, aby výsledek mohl být využíván v souladu s cílem této práce.

1 Vymezení regionu a jeho historie

Regionem Ústeckoorlicka míníme krajinu na východě České republiky v severovýchodní části Pardubického kraje. Rozkládá se od Orlických hor, přesněji od jejich nejnižší položené části, odkud pomalu klesá stráněmi, porostlými pasekami a pastvinami až do hlubokého podhůří. Najdeme tady města Králíky, Jablonné nad Orlicí, Lanškroun, Žamberk a Ústí nad Orlicí, která spolu s okolními vesnicemi a osadami tvoří oblast, které se chceme věnovat.

První dochované známky slovanského osídlení v tomto kraji najdeme v okolí města Ústí nad Orlicí, pocházejí z 10. až 11. století. Ostatní krajina směrem k horám byla hustě zalesněná, místy bažinatá a začala být osídlována až v průběhu 13. století. V tomto období vznikají sídelní a strážné hrady: Potštejn, Žampach, Lanšperk, Kyšperk, Litice, Žamberk. Kolonizace dnešního Ústeckoorlicka byla zakončena ve 14. století založením města Králík a osídlením jeho okolí, které organizovali Žampachové z Potštejna. (Příbyl, 1987)

Nejstarší osadníci v Orlických horách mluvili česky. Svědčí o tom původní české názvy starých osad i zápisy ve starých kronikách. Němečtí osadníci sem začali pronikat až v době pobělohorské a s českým obyvatelstvem tvořili jedno společenství. Bylo to i díky velmi tvrdým horským podmínkám. Lidé, aby přežili, si museli pomáhat. (Vaclík, 2003)

A protože tato práce je zaměřena na pověsti a pohádky, které z pověstí vycházejí, musíme určitě připomenout, že už v těchto nejstarších dobách si lidé vyprávěli příběhy. A je pravděpodobné, že základ mnohých místních pověstí pochází právě z této nejstarší doby. Dokladem toho je Glosář, pocházející ze 14. století z doby vlády Karla IV., jehož autorem je učený Bartoloměj Klaret z Chlumce. V Glosáři najdeme zmínky o čertovi, pekle, bezhlavých jezdcích, divoženkách, čarování, polednici a dalších nadpřirozených bytostech a jevech. Klaret si pravděpodobně tyto tradice přinesl z Podorlicka, zvláště z Rychnovska, odkud pocházel. (Tříška, 1996, Sirovátka, 1998)

Je třeba ještě zdůraznit, že pověst pronikala do literárních památek od prvopočátků písemnictví. Byla totiž součástí historie a někdy s ní zcela splývala. Dokladem nám mohou být Kosmovy latinské letopisy z 12. století, Dalimilova kronika ze 14. století nebo Kronika Václava Hájka z Libočan ze 16. století. (Sirovátka, 1998)

2 Literatura pro děti a mládež se vztahem k regionu

Do dětské literatury, která má vztah k regionu, patří pověsti, pohádky z pověstí vycházející a realistické příběhy s dětským hrdinou, které jsou rovněž lokalizované do regionu. Protože v naší práci se chceme věnovat pověsti a pohádce na Ústeckoorlicku, budeme nyní charakterizovat pověst a pohádku všeobecně.

2.1 Pověst

Pověst patří mezi lidovou slovesnost. Původně neexistovala v psané podobě, ale předávala se ústně z generace na generaci. Při vyprávění byla vždy důležitá osobnost vypravěče. Každý vypravěč totiž vložil do pověsti něco ze sebe, a tím se všechny pověsti i jiné folklórní skladby neustále obměňovaly. Proto dnes můžeme nalézt záznamy o více obměnách téže pověsti i v jediné vesnici.

Velmi podrobně se pověsti, pohádce a folklórní tradici vůbec věnoval O. Sirovátka. Podle něho je pověst jednoduché, jednomotivické vyprávění, ve kterém se střetávají dva světy: běžný, pozemský a nadpřirozený, čarovný. Konflikt vznikne, když do světa běžného pronikne něco ze světa nadpřirozeného, např. člověk jde večer domů a potká ducha. Pověst je dvojrozměrná, čas v ní plyne dvakrát – jinak ve světě nadpřirozeném, jinak ve světě reálném. Většina pověstí má jednoduchou podobu. Najdeme v nich jednu až tři epizody a vystupují v nich dvě až tři postavy. Jen výjimečně vystupuje postav více. Pověsti se zabývají krátkým časovým úsekem a týkají se většinou jednoho místa. (Sirovátka, 1998)

Podle O. Sirovátky má každá pověst dvě části: dějové jádro, které podává děj, fabuli vyprávění, a komentář. Komentář podává různé informace o původu pověsti (kdy, kde, od koho ji vypravěč slyšel, co si o ní myslí apod.). Komentář je někdy pouze na začátku pověsti, jindy na konci, někdy je rozdělen. V některých pověstech komentář úplně chybí. Zcela zvláštní místo zaujímají texty, které řadíme mezi pověsti, i když se na první pohled podobají pouze vyprávění nebo krátké informaci. Komentář se v nich zcela osamostatnil a epické jádro - vlastní příběh úplně zmizel. Tyto texty podávají pouze místní, historickou nebo pověrečnou vědomost a názor. (Sirovátka, 1998). Jako příklad můžeme uvést pověsti V. Z. Hackenschmieda. *O jezdcí na Šlosbergu. Na Zámeckém vrchu, Šlosberku, býval vidět jezdec. V noci často přijížděl na ohnivém koni do zámku a po chvíli náhle zmizel.* (Hackenschmied, 1995, s. 132) *O světylkách. Mezi lesy Za hájem za mlhavých podzimních dnů prováděly své reje světylka.* (Hackenschmied, 1995, s. 79)

Pověsti rozdělujeme na historické, místní a démonologické (pověrečné). (Sirovátka, 1998) Mezi pověsti historické patří krátké dějové epizody, kdy v centru stojí lidé a jejich skutky. Je zde výrazně oddělen klad a zápor, hodně je využívána nadsázka. Tyto pověsti nejsou vždy v souladu s oficiálním dějepisem, protože dějinná pověst není historickou zprávou, ale pouze historickým obrazem. Je to pohled na událost očima prostých lidí. Místní pověsti vyprávějí o přírodních krajinných jevech (kopce, studánky, stromy) nebo o kulturních a stavebních pamětihodnostech (vesnice, kříže, kostely, sochy). Řadíme sem i pověsti o vzniku místních názvů. Poslední skupinou jsou pověrečné, démonologické pověsti, které vyprávějí o nadpřirozených bytostech a úkazech. Tyto pověsti mají předkřesťanské kořeny, později však byly obohaceny o křesťanské motivy.

Pověsti byly vyprávěny běžným hovorovým jazykem a měly v životě jinou funkci, než má např. v našem životě dnešní pohádka. Pověsti žily v povědomí posluchačů i vypravěčů jako *fabulacredibilis*, tj. věrohodná příhoda. (Sirovátka, 1998) A to i pověsti pověrečné, plné vodníků, divoženek, čertů, duchů zemřelých a jiných nadpřirozených bytostí. Pověsti byly pokračováním skutečnosti a tvořily s ní jeden celek.

2.2 Pohádka

Oproti pověsti je pohádka vnímána jako *fabulaincredibilis*, tj. neuvěřitelný příběh, který byl vymyšlen jen pro zábavu a potěšení. (Sirovátka, 1998). Je zaznamenávána kultivovaným, pěstovaným jazykem. Má mnoho motivů, složitou kompozici, která se rozvíjí do mnoha epizod, ale přitom jasné a zřetelné dějové linie. Od počátku je jasné, že vše spěje k dobrému konci. Pohádka má chronologický děj, někdy maximálně paralelní – to když v pohádce sledujeme osudy dvou hrdinů. Ve srovnání s pověstí v pohádce svět skutečný a svět nadpřirozený splývají v jeden jediný pohádkový svět, který je „kdesi“ (za sedmero horami a sedmero řekami), a ve kterém plyne jeden blíže neurčený čas (kdysi dávno žil). Pohádkoví hrdinové mají pevně daný charakter. Stejně jako v pověsti jsou zde využívány kontrasty, např. jeden hrdina je chytrý, druhý hloupý. Pohádka má rychlý dějový spád. Její hrdinové příliš „nemudrují“, ale jednají. V pohádkách se neustále dějí čarodějné věci, ale posluchači nebo čtenáři předem vědí, že je to pohádková fantazie, která dovede příběh ke šťastnému konci. Pro pohádku jsou typické počáteční a koncové formule, užívání pohádkových čísel (tři, sedm, devět) a symetričnost v kompozici (nejdříve se dozvíme, jak se cestou dařilo spravedlivému, potom se dozvíme, jak pochodil na stejné cestě člověk zlý).

Podle vztahu k původní folklórní předloze dělí O. Sirovátka pohádky na tyto skupiny:

- 1) Přesné zápisy folklórních pohádkových textů.
- 2) Adaptace, převyprávění a parafráze folklórních pohádek, kdy autor převádí pohádku z nářečí do spisovné češtiny, retušuje jednotlivá místa a někdy provádí i hlubší zásahy do struktury pohádky.
- 3) Variace na pohádkové motivy neboli reminiscence a ohlasy folklórních pohádek.
- 4) Parodie pohádkových systémů.
- 5) Umělé, autorské pohádky pod vlivem tradiční pohádky.
- 6) Umělé pohádky ze současnosti.
- 7) Transpozice do jiných uměleckých forem, např. divadlo, film, rozhlas.

2.3 Autorská pohádka vycházející z regionální pověsti

Lidová pohádka a její literární zpracování má bohatou a pestrou historii. Je to dáno právě velkými možnostmi, které pohádka poskytuje: od adaptací a variací, přes parodie až k umělým současným pohádkám. Naproti tomu pověst má svá rigorózní pravidla, ze kterých nelze vybočit, a proto se v literatuře lidová pověst rozvinula jen do několika málo podob.

O tom, jak pověst pronikala do nejstarších literárních památek, jsme se zmiňovali již v první kapitole. Folklór jako nevyčerpatelný zdroj inspirace objevil teprve v 18. a 19. století romantismus. Do této doby se datují první „sběry“ pověstí využitě v literatuře. V 19. a 20. století navazuje beletrizovaná pověst na lokální a historickou linii a stává se základem regionální literatury. Tradice literárních úprav lidových pověstí je dodnes živá. Má především vlastivědnou funkci. Autoři jsou s krajem většinou osobně spjati. Jejich snahou je upevnit citové pouto k domovu a vlastnímu kraji. (Sirovátka, 1998)

Podle O. Sirovátky přechází folklórní pověst do literatury v několika typech:

- 1) Záznamy nebo alespoň odkazy ve vlastivědných publikacích, spisech a monografiích. Většinou se jedná o volně převyprávěné pověsti, jejichž smyslem je doplňovat různé vlastivědné údaje a podporovat historické poznání. Neusilují o umělecký účinek.
- 2) Publikace pověstí jako prostého obsahového podání. V těchto publikacích nejde o vlastivědu, ale o pověst samotnou, nejde ani o literaturu, ale o smysl a obsah pověsti. Většinou jsou vydávány obcemi, muzei a různými kulturními institucemi. Je pro ně charakteristický jednoduchý styl psaní bez literární snahy.
- 3) Autoři adaptují určitou konkrétní variantu pověsti, ponechávají kvality originálu napsaného od vypravěče, převádějí ji do spisovné řeči a rozvíjejí některé vlastnosti literárního slohu.

- 4) Beletrizace folklórní pověsti, kdy autor zachovává fabuli a motivy pověsti, ale odklání se od způsobu podání a podoby, jakou dal pověsti vypravěč. Autor se snaží dát pověsti uměleckou podobu. Tím přechází pověst do historické prózy, povídky a románu.

Při srovnávání zjistíme, že pověsti a pohádky mají větší životnost, že dokážou velmi silně oslovovat po mnoho generací. Naproti tomu příběhy s dětským hrdinou osloví jednu generaci a potom už jejich význam slábne, mnohdy zanikne úplně.

L. Martinek dochází k názoru, že ohromná životaschopnost pohádky a pověsti je spojena s těmi nejhlubšími city každého člověka. Pověst a pohádka je spojena s dětstvím, s domovem, s milovanými osobami, které člověk postupně v životě ztrácí a vzpomíná na ně. Pohádka a pověst je pro malé dítě prvním seznámením se vzdáleným a velkým světem, s dobrem a zlem, které v něm působí. Přes místní regionální pohádku nebo pověst, která se dotýká konkrétních míst, dochází k silnému prožitku pocitu domova a k uvědomění si sounáležitosti s životem předků. Pohádky umožňují přirozený mezigenerační kontakt. (Martinek, 2007)

3 Pověst a pohádka po roce 1990

Po roce 1990 dochází ke zvýšenému zájmu o regionální historiografii a slovesný folklór, zvláště o regionální pověst. Je pravděpodobné, že k tomu přispěl vznik nových malých nakladatelství, která hledala produkci, co zaujme čtenáře jejich regionu, a zároveň chtěla nabídnout něco naprosto odlišného, než produkovala velká nakladatelství. Nejprve došlo na vydávání původních folkloristických „sběrů“, které většinou pocházejí z období mezi dvěma světovými válkami. (Urbanová, 2004) Téměř současně se objevují jejich transformace, redukce, adaptace, variace. To znamená pohádky, které z původní folklórní předlohy vycházejí, ale mají k ní různý vztah. (Sirovátka, 1998)

K velkému zájmu o pověsti, zejména o démonologické pověsti, dochází také z toho důvodu, že v této době se v literatuře, a nejen v ní, objevuje zesílený důraz na tajemno, magično, tajuplnost a více než kdy jindy sílí zájem o zvláštnost a jinakost. (Urbanová, 2004)

Z těchto a možná i dalších důvodů začíná vycházet velké množství publikací většinou lokálního významu. Kvantitativní nárůst je tak velký, že podle S. Urbanové vzniká až stav

přesycenosti a estetická úroveň celkově klesá. „Sběry“ se vyznačují nadšením, zaujetím a vnitřním vztahem k rodnému kraji a jeho slovesnému fondu, avšak zpracovatelé místních pověstí se mnohdy ani nedovedou orientovat v široce založeném materiálu, nemají literární zkušenost, neznají poetiku žánru a namnoze ani nemají talent, a tak výsledně nevytvářejí svébytné umělecké texty, ale amatérské pokusy. (Urbanová, 2004, s. 62)

Pokud se zpracování samotných pověstí týká, početně převládají literární transformace, v nichž se postupuje velmi volně, texty se převypravují, navazují, kříží se v nich různé vlivy a vypravěčské styly. Lze stručně charakterizovat, že ve vydávání pověstí a pohádek v 90. letech převládá beletrizace a výsledný tvar ne vždy dosahuje úrovně lidové pohádky. (Urbanová, 2004)

3.1 Pověst a pohádka na Ústeckoorlicku po roce 1990

Na Ústeckoorlicku se také po roce 1990 začaly projevovat snahy o návrat k regionálním tématům. V roce 1995 vydává regionální nakladatelství OFTIS Ústí nad Orlicí druhé vydání pověstí Lanškrounska a Ústecka v knize Na besedě. Tyto pověsti sebral Václav Zdeněk Hackenschmied a poprvé byly vydány v roce 1928. Knihu k druhému vydání upravil a doplnil Radim Dušek.

V roce 2007 vyšla opět v nakladatelství OFTIS Ústí nad Orlicí kniha pověstí Jiřího Frýzka Babička vypravuje = Grosmittererzähl. Soubor obsahuje celkem 83 příběhů vybraných z původního titulu Grosmittererzähl, který vyšel v roce 1940 z iniciativy učitelů působících na německých školách ve zdejší oblasti. Do této oblasti patřilo Kralicko, oblast kolem Rokytnice v Orlických horách, část Žamberecka a Lanškrounska. V novém vydání jsou pověsti publikovány v českém i německém jazyce. Sám autor uvádí, že české verze jsou ve většině případů volným zpracováním základní myšlenky, protože časté velice jednoduché dějové linie přímo nabízely prostor pro volné domyšlení. (Frýzek, 2007)

Jiří Frýzek ve své literární činnosti pokračoval a v roce 2007 vychází jeho kniha Ze světa pověstí. Tento titul volně navazuje na jeho předcházející knihu Babička vypravuje. Kniha je rozdělena na dvě části. V první části nazvané Ze světa německých pověstí jsou publikovány zbylé pověsti z původního německého originálu Grosmitter erzähl a dále pověsti ze Sagen aus West-und Ostböhmen z roku 1892, Sagen aus Adlergebirge und dem Erlitzthale z roku 1899, Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen z roku 1904 a 1905 a dalších zdrojů. (Frýzek, 2007) V druhé části knihy nazvané Ze světa českých pověstí jsou pověsti českého původu, které autor čerpal z Národopisného věstníku Československého

(1947), Sborníku Kunvaldského (1923) a dalších zdrojů. (Frýzek, 2007) Tyto pověsti jsou dokladem toho, že obě národnosti – česká i německá - tu žily ve vzájemném kontaktu. Prolínaly se nejen jejich životy, ale i projevy lidové slovesnosti. Setkáváme se tu s pověstmi, které se liší, ač jsou různého původu, pouze minimálně a zdají se nám povědomé či důvěrně známé. Pověsti v knize *Ze světa pověstí* jsou uvedeny na rozdíl od předcházející publikace pouze v českém jazyce a jsou uspořádány zeměpisně podle místa původu. Z důvodu zachování co největší autenticity lidového podání a dobové atmosféry nebyly tato pověsti stylisticky upravovány. Ponechány zůstaly nespisovné tvary, např. chása (chasa), nebo děvčata se ubily (děvčata se ubila), objevují se tvary bejt a náká. Jsou také ponechány varianty místních jmen, např. Potštýn (Potštejn).

Vydáním těchto tří knih vznikl obsáhlý materiál, který jen čekal, kdo se ho ujme a rozvine ho dál. V roce 1998 vychází kniha Radima Duška, Libora Kubišty a Petra Žitného *Pohádky lanšperského hradu*. Protože v knihách V. Z. Hackenschmieda a Jiřího Frýzka najdeme pouze čtyři pověsti týkající se hradu Lanšperka (z toho dvě pověsti jsou téměř shodné, jedná se o dvě varianty téže pověsti), dalo se hned zpočátku usuzovat, že jde o autorské dílo, o autorskou umělou pohádku. V roce 2010 byla potom vydána knížka Blanky Jehlíkové *O pokladech a strašidlech Orlických hor*. V další části naší práce chceme tyto dvě knihy analyzovat. Zajímá nás, do jaké míry čerpali autoři z místních pověstí, jaké další zdroje využili a do jaké míry se jedná o autorské umělé pohádky. Rozbor knih budeme provádět tak, aby se výsledek dal využít jako podklad k didaktické práci.

4 Analýza knihy Pohádky lanšperského hradu

Pohádky lanšperského hradu je útlá knížka, která má tři autory. Radim Dušek vystudoval historii a v současnosti pracuje jako ředitel Okresního archivu v Ústí nad Orlicí. Je autorem několika publikací zabývajících se historií regionu a iniciátorem aktivit směřujících k záchraně mnoha zdejších památek. Libor Kubišta a Petr Žitný jsou začínající autoři, kteří se aktivně zapojují do činnosti Sboru pro záchranu hradu Lanšperka a autorství pohádek je pokračováním této jejich aktivity.

V knize je sedmáct pohádek vztahujících se k hradu Lanšperku a jeho okolí, které bylo kdysi lanšperským panstvím. Pohádky uvádí krátká předmluva, ve které se vypráví, že *jednou za sto let se na lanšperském hradě sejdou z široka daleka staří známí, aby si na dlouho očekávaném bále zatančili a popovídali*. (Dušek, 1998, s. 4) Ti staří známí – to jsou všechny

nadpřirozené bytosti z hradu a širokého okolí: Stromouch, dobrodějka Grůfka, rytíř Vratislav, skřítkové, vodník, víly, ohniví mužici, vysokomýtský dráček.... Ti všichni tančí, hodují a užívají si plesu.

Tímto úvodem se čtenář seznámí se jmény nadpřirozených bytostí – pohádkových postav, které v knize najde, s jejich podobou i základní charakteristikou. Je to trochu jako nakouknout klíčovou dírkou, aby potom člověk se zvědavostí a chutí chytil za kliku a otevřel dveře. I když se v knize jedná o jednotlivé příběhy, které na sebe dějově přímo nenasazují, kniha je po tomto úvodu vnímána více jako celek.

Poslední odstavec krátké předmluvy navozuje příjemnou atmosféru. *Po půlnočním povinném strašení se dobří přátelé sesednou okolo krbu a sdělují si své stoleté zážitky. Vzpomínají na dobré staré časy. Hejkal si sem tam něco zapíše. Má totiž krátkou paměť.* (Dušek, 1998, s. 4). Je to atmosféra klidu, pokoje, pohody, kdy lidé (i pohádkové bytosti) sesednou pospolu, povídají si a je jim dobře.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, pohádky se váží ke konkrétní oblasti. Je proto zajímavé sledovat, jestli autoři v pohádkách využili zdejší místní pověsti a jestli najdeme odkazy ke skutečným historickým událostem.

O založení lanšperského hradu (Libor Kubišta)

Pohádka vypráví o rytíři Vilémovi z rodu Drslaviců, který je králem země Přemyslem Otakarem II. pověřen najít vhodné místo pro stavbu hradu. *Kdysi dávno, když byla naše země ohrožena vpády nepřátel, nechal král Přemysl Otakar II. na hranicích země stavět pevné kamenné hrady. V té době pověřil rytíře Viléma ze starobylého rodu Drslaviců, aby pro stavbu vybral vhodné místo na horním toku Tiché Orlice a aby tam takový hrad postavil.* (Kubišta, 1998, s. 7)

Rytíř najde vhodné místo na jednom strmém kopci nedaleko soutoku řek Orlice a Třebovky. A tam potká zvláštního lesního mužika Stromoucha. *Tělo měl pokryté kůrou, ruce a nohy připomínaly větve stromu.* (Kubišta, 1998, s. 7)

Stromouch a rytíř Vilém uzavřeli přátelství. Stromouch pomohl lidem se stavbou hradu a rytíř Vilém nechal Stromouchovi na hradě postavit malou komůrku, kde mohl přebývat.

Když byl hrad dostavěn, překročil hranice země pyšný nepřítel, který vše ničil. Došel až k Lanšperku. Rytíř Vilém bojoval se svými lidmi udatně, ale nepřítel byl silnější. V tu chvíli pomohl Stromouch se svým „vojskem“. *V tom lesní muž pokynul dubovou berlou a spolu s obránci se daly do pohybu stromy a keře, které rostly všude kolem. Hrozivě mávaly*

svými větvemi a hrozily dobyvatelům. Jezdce srážely z koní, keře svou hradbou bránily pěšákům v postupu, duby otáčely děla. Jak cizáci uviděli, co se děje, dali se na útěk. (Kubišta, 1998, s. 9) Hrad Lanšperk byl zachráněn.

Autor ve své pohádce využil historická fakta: hrad Lanšperk skutečně nechal postavit král Přemysl Otakar II.. Hrad měl sloužit k obraně země. (Příbyl, 1987) I rytíř Vilém z rodu Drslaviců je skutečnou historickou postavou. (Zrůbek, 1992) V pohádce je použitý i původní název hradu Landsberg – Zemská hora. (Hrady.cz, 2014)

V příběhu vystupuje nadpřirozená postava Stromoucha. Tuto postavu nenajdeme v žádné z místních pověstí. Autor vycházel jen ze své fantazie. Tím, že se Stromouch zabydlel přímo na hradě, „dostal“ hrad Lanšperk své strašidlo – svoji nadpřirozenou bytost, která k němu neodmyslitelně patří stejně jako Rožmberku bílá paní. Stromouch je postava kladná. Má rád lidi, pomáhá jim, žije s nimi. Je spravedlivý a dobrý. Je to typ pohádkové postavy, kterou si děti i dospělí oblíbí. Celá pohádka je dětsky hravá a milá.

Dobrodějka Grůfka (Radim Dušek)

Tento příběh nás zavede do doby předkřesťanské. *Mohutné lesy, neproniknutelné houštiny, močály s rozvětvenými řekami, místy i pole a mýtiny obklopovaly krajinu, která se mnohem později začala nazývat Lanšperská.* (Dušek, 1998, s. 10) Lidé v té době žijí v hradištích a uctívají ve svatyni sochu Velké Matky.

Otec rodu má krásnou dceru, chytrou a dobrou Grůfku. O Grůfku se ucházejí dva bratři, Bran a Lot. Grůfka se zamiluje do Lota. Bran se nemůže smířit s porážkou a odchází za čarodějem, aby mu pomohl překazit svatbu Lota a Grůfky. *Bran neváhal a vydal se na dlouhou cestu do zakázaného močálovitého kraje. Nevěděl, kde se přesně ono tajné místo nalézá, ale zlé síly ho dovedly až k mohutnému, kdysi posvátnému stromu. Jen se ho svou rukou dotknul, zaburácel hrom a zasvištěl obrovský víchr. Z prohnitého kmene stromu vystoupil shrbený stařec...* (Dušek, 1998, s. 13) Čaroděj poradí Branovi zlé kouzlo. Když svatební průvod vykročil k soše Velké Matky, Bran vtrhl do posvátného místa, zabil bratra a zaklel Grůfku. Grůfka se proměnila v kámen, který Bran roztříštil na dva kusy.

O mnoho let později, když se začal budovat hrad Lanšperk, našli stavební dělníci dva zvláštní kameny. Přiložili je k sobě a zazdili do hradního zdiva. Tím probudili dobrodějku Grůfku, která od té doby až do dnešních dnů *pomáhá lanšperskému lidu v těžké době, napravuje křivdy a trestá nepoctivce.* (Dušek, 1998, s. 14)

Všechny postavy tohoto pohádkového příběhu jsou smyšlené, pouze Grůfku najdeme v jedné z místních pověstí. Nevystupuje tu jako postava hlavní, pouze epizodická – je o ní zmínka v samém závěru pověsti: *Pod jedním balvanem je v lese zakopán tajný vchod do hradu. Jediný, kdo z chodeb po staletí odnášel poklady, byla dobrodějka Grůfka. Pomáhala lanšperskému lidu, pokud si pomoc skutečně zasloužil.* (Hackenschmied, 1995, s. 32) Autor si Grůfku vybral jako další důležitou postavu nových pohádek a v tomto příběhu hledal její původ, odkud se vzala. Proto zašel do časů dávno minulých.

Celý příběh působí velmi ponuře, jde z něj až strach. Smutný konec lásky je zasazen do drsné krajiny s neproniknutelnými houštinami a močály, čaroděj – shrbený stařec vystupuje z prohnílého kmene stromu, bije hrom, chvěje se země, svatyně se hroutí. Ponuře působí i socha Velké Matky: *Socha tmavomodré až černě zahalené ženy stála na obráceném půlměsíci. Byla obklopená souhvězdím dvanácti hvězd.* (Dušek, 1998, s. 10)

Popis sochy je kromě barev nápadně podobný křesťanskému znázornění matky Krista – Panny Marie. Je možné to vysvětlit snahou najít společný základ dávných mytologií a křesťanství. Tím společným základem podle autora je věčný boj mezi dobrem a zlem. Alespoň tak nás o tom přesvědčuje v závěru pohádkového příběhu: *Od těch časů dobrodějka Grůfka pomáhá lanšperskému lidu v těžké době, napravuje křivdy a trestá nepoctivce. Vyhráno však není, neboť zlá moc není stále poražena a tisícileté prokletí trvá. Jakmile se hradní zdivo rozpadne a kámen se opět rozdělí, bude nastolena vláda čaroděje. Mírumilovnou stařenu Grůfku může vysvobodit jen nález dvou kusů přeraženého meče. Teprve potom bude lidská zloba překonána.* (Dušek, 1998, s. 14)

O medvědovi a berle (Petr Žitný)

Základem této pohádky je místní pověst o tom, jak podhorské městečko Jablonné nad Orlicí získalo do městského znaku medvěda a opatskou berlu. (Hackenschmied, 1995)

To jednou jeli kupci se svým povozem, plně naloženým zbožím, přes les Doupňák. Jel s nimi i mnich s opatskou berlou. Najednou povoz přepadl ohromný medvěd. Kupci i mnich se lekli a vzali do zaječích. Medvěd se vyškřábal na vůz a začal hledat něco k snědku. Koně to vyděsilo natolik, že se rozběhli. Medvěd se snažil udržet se při té divoké jízdě na voze. *První mu do tlap přišla berla důstojného opata. Pevně ji držel a snažil se nespadnout z vozu.* (Žitný, 1998, s. 19). A tak řinčící povoz se splašenými koňmi, řízený medvědem s berlou v tlapách, dorazil do Jablonného na náměstí, přímo mezi trhovce. K smrti vyděšený medvěd rychle seskočil z vozu a upaloval zpátky do lesa. A král na památku této události dal městu znak s medvědem, který se opírá o berlu. Město má medvěda s berlou ve znaku dodnes.

K pověsti je připojena ještě drobná epizoda s loupežníky, kteří se také usadili v lese Doupňáku. Celý příběh je zasazen do doby, kdy lanšperské panství spravoval Zbraslavský klášter a vybíral od lanšperských daně. Postava lanšperského purkrabího Ruperta je napsána podle Ruperta z Onšova (Sekotová, 1997) a zbraslavský opat Petr je opat Petr Žitavský (Sekotová, 1997) Jde tu tedy o spojení historických faktů, pověsti a fantazie. Celá pohádka vyznívá lehce a vesele.

Dva tresty (Radim Dušek)

V této umělé pohádce se prolínají motivy z pověstí, historická fakta a vlastní vymyšlený příběh.

Časově příběh navazuje na místní pověst „O čertově mostu“ (Hackenschmied, 1995), kde v závěru této místní pověsti vystupuje dobrodějka Grůfka. *Cesty byly zavalené obrovskými kameny, které tu zbyly po nedokončeném čertově mostu. Majestátné stromy byly přelámané, kdysi čirá voda v řece Orlici připomínala kaši z bláta. Nikde žádný ptáček, nikde laň ani docela obyčejný zajíc. Všechna zvěř utekla. Dobrodějka Grůfka pomáhala těm nejzbedovanějším. Často vynášela ze zasypaných tajných hradních pokladů množství grošů.* (Dušek, 1998, s. 20) Do této zbedované krajiny začala vyrážet parta lapků, která loupila a plenila. Byli to Petr ze Žampachu, Oldřich z Brandýsa, Jeniš ze Supí hory, Ješek ze Šildperka, Jan Vyšuba, Bohuněk ze Šumperka. Jedná se o skutečné historické postavy, které ve 14. století patřily k loupeživým rytířům tohoto kraje. (Jansa, 1997, Dušek, 1998)

Děj se odehrává v jedné části lanšperského panství nazývané Šejvský dvůr. Tato usedlost je také historicky doložena a místní název Šejv se udržel dodnes. (Jansa, 1997) Další děj pohádkového příběhu je zcela vymyšlený.

Dva loupeživí rytíři Petr a Jeniš přepadli Šejvský dvůr. Loupili, plenili, pálili. Když odjížděli, Petr ze Žampachu odvážel na svém koni jednu ze selských dívek Kateřinu. Nešťastná Kateřina prosila o pomoc dobrodějku Grůfku. Rytíři se jen smáli babským povídkám. V tu dobu je dohnali pronásledovatelé – lanšperský purkrabí Heřman, který s družinou vyrazil za zloději. Nastala bitka. Z loupeživé tlupy vyvázli jen Jeniš a Petr, který stále držel spoutanou Kateřinu.

Jeniš ujížděl ke svému hradu. Cestou potkal Grůfku, která ho za jeho zlé skutky potrestala. Jeho hradní sídlo bylo rozbořeno, kameny byly rozmetány po celé hoře. Prokletý Jeniš je musel jeden po druhém vynášet na vrch Supí hory. Vysvobozen byl až na den svatého Jana, když vynesl poslední balvan a zemřel.

Zle dopadl i Petr ze Žampachu. Když ho Heřmanova družina doháněla, shodil z koně spoutanou dívku a sám se snažil zachránit útekem na hrad. Cestou se mu zjevila Grůfka, proklela ho a on se propadl do země. Lanšperský purkrabí Heřman se oženil s Kateřinou a *oba pak spravedlivě střežili lanšperské panství, které jim začalo díky poctivé práci vzkvétat.* (Dušek, 1998, s. 25)

V závěru vyprávění je zmíněn vrch u města Letohradu, kde kdysi podle historických pramenů skutečně stál hrad rytíře Jeniše ze Supí hory. Ten se ale nedochoval a ani název Supí hora se dnes nepoužívá. (Jansa, 1997)

Čarodějnice a jejich ves (Petr Žitný)

Jednou se vracel švec Břetislav z ústeckého trhu domů. Byl v dobré náladě. Dobře prodal a nahlas sám pro sebe přemýšlel, co za utržené peníze pořídí. Rozhodl se, že pořídí novou stáj pro svého koníka. Jeho samomluvu vyslechla stará babka, kterou potkal na cestě. Byla to jedna ze zlých čarodějnic, které žily hluboko v lesích. Byla opravdu zlá – když přišel švec domů, jeho žena mu s pláčem sdělila, že divé ženy jim odnesly koně.

Od té doby čarodějnice škodily všude, jak se jen dalo. Nejvíce v Dolní Dobrouči a v Lanšperku. Posílaly na pole krupobití, pobořily studně, rdousily dobytek. Nikdo jim v tom nedokázal zabránit.

Starý kněz jménem Michal zjistil, kde se čarodějnice v lese ukrývají, ale stále nevěděl, jak je přemoci. Jednou vyslechl rozhovor mezi Bertou, Krucipajdou a Rachitidou – třemi čarodějnicemi, co právě vymýšlely, jak Dolnodobroučským uškodit. Z rozhovoru se Michal dozvěděl, že před třemi sty lety jeden mladý kněz čarodějnice přemohl. Jenom se nedozvěděl, jak to udělal. Mezitím čarodějnice vymyslely svůj plán na příští noc a zmizely.

Příští noc vtrhlo všech jedenadvacet čarodějnic do hostince Na Rychtě v Dolní Dobrouči. Snědly všechny zásoby, vypily všechno pivo a ještě neměly dost. Celá vesnice musela přivést všechny zásoby jídla a pití a čarodějnice všechno spořádaly.

Mezitím ale kněz Michal vyčetl ve starých kronikách, jak ten mladý kněz před třemi sty lety na čarodějnice vyžrál. Šel do lesa na místo, kde se čarodějnice scházely, a tam na strom pověsil svatý obrázek.

Když se čarodějnice vrátily z dobroučské Rychty, zuřily, ale na tomhle místě už zůstat nemohly. Odstěhovaly se.

Děj pohádky se odehrává ve vesnicích Lanšperk a blízké Dolní Dobrouči. Budova Na Rychtě, kde se kdysi opravdu hostinec nacházel, ve vesnici ještě stojí a dodnes se jejího názvu

užívá. Postavy v příběhu jsou zcela vymyšlené. Čarodějnice, které lidem škodily, nejsou hrůzostrašné, spíš směšné.

„U všech poťouchlejších divoženek,“ zařvala Berta, „na co máš hlavu?“

„Na nic,“ pípla Rachitida a vzápětí se zavrtala do země až po uši, jak se vyhýbala letícímu klacku, který na ni hodila Krucipajda.

„Ať mě nechá,“ zaječela Rachitida.

„Tak dost. Jestli se budete furt hádat, či hlava je chytřejší, tak vám z nich nadělám škopky a bude pokoj.“ (Žitný, 1998, s. 28)

Námět pohádky byl čerpán z místních nedějových pověstí, kdy působení sil zla bylo přemoženo pověšením svatého obrázku. (Hackenschmied, 1995)

Jak na Lanšperk přijela bílá paní (Libor Kubišta)

Tato pohádka nás zavede do doby, kdy panstvo Lanšperk opustilo a hrad chátral. Na hradě žila už jen strašidla: Grůfka, rytíř Vratislav a Stromouch. Bylo jim smutno. Proto pozvali na návštěvu bílou paní. *„Kde je bílá paní, tam je vždycky veselo, to přece ví každý. Také bychom tady nějakou bílou paní potřebovali,“ dodala Grůfka.*

„Kde takovou bílou paní vzít?“ ozval se Stromouch.

„Dobře znám Perchtu, která je bílou paní na Rožmberku,“ odpověděla Grůfka, „napíšeme jí, snad nám něco poradí.“ (Kubišta, 1998, s. 33) Paní Perchta poradila a na Lanšperk přijela bílá paní až z daleké Francie. S ní se na hrad vrátila pohoda a znovu se začala scházet společnost.

Jednou na podzim chladná paní Zima potkala v lese bílou paní a sebrala jí její krásný bílý plášť. Bílá paní byla smutná a hlavně jí byla zima. Celá se z toho rozstonala. Zdejší podnebí pro ni bylo příliš chladné. Lanšperská strašidla jí chtěla pomoci. Nejdříve se vypravila za Sluněčkovou vílou. Ta jim řekla, že ona pomoci nemůže, protože je podzim a její moc slábne. Prý ale slyšela, že moc paní Zimy pomine, když vezme do ruky oheň, který vypadá jako led. Všichni přemýšleli, co to může být. Poradil až pán podzemí. Oheň, co vypadá jako led, je drahý kámen jménem opál. A jeden takový krásný drahý kámen lanšperským strašidlům věnoval. Trpaslíci – zlatníci z něho vyhotovili krásný prsten, Sluněčková víla do něho vložila sluneční sílu a lanšperská strašidla uspořádala ples, na který paní Zimu pozvala. Paní Zima přišla v novém kradeném plášti. Všichni ji pochválili, jak jí to sluší a věnovali jí dar – krásný prsten, to aby jí to slušelo ještě víc. Paní Zima si prsten navlékla, ten uvolnil ukrytou sílu a paní Zima slábla a slábla. Rychle jí sebrali plášť a zanesli ho bílé paní. Zima byla ráda, že se nakonec prstenu zbavila, a utekla z hradu do temného lesa.

Tato pohádka je umělá. Je to veselý a hravý příběh zasazený do prostředí lanšperského hradu. Ústřední postavou je bílá paní, která se neobjevuje v žádné místní pověsti. Autor tuto postavu nechce násilně do zdejšího prostředí vkládat, ona pouze přijede na návštěvu a je oživením v celém pohádkovém svazku. Aby nebyla zaměňována za paní Perchtu z Rožmberka, která je ve všeobecném povědomí, zvolí autor příběhu paní Perchtu jako prostředníka. Tím pohádku přesně umístí do „pohádkové“ historie, do širšího pohádkového kontextu.

I další pohádkové postavy: pán podzemí, Slunéčková víla, trpaslíci – zlatníci jsou převzaty z jiných pohádek. Ve zdejších pověstech je nenajdeme. V některých je sice zmínka o lesních mužích, ale název trpaslík tam není. (Hackenschmied, 1995, Frýzek, 2007)

Závěr pohádky tvoří ponaučení: *Přestože od té doby už nikomu nic nevzala, stín na ní zůstal. Mnoho lidí nemá zimu rádo a netrpělivě čeká, až přijde jaro.* (Kubišta, 1998, s. 39)

Rychtář z Bud (Radim Dušek)

V této pohádce se posuneme v čase trochu nazpět do doby, kdy hrad ještě nebyl opuštěný. Příběh se odehrává ve vesničce Budy v podhradí hradu a na hradě Lanšperku, kde byl v té době pánem Petr Bohdanecký z Hodkova. V Budech žil rychtář Oldřich a jeho žena. Vlastní děti neměli, vychovávali svého synovce Jana. Když Jan dorostl, stal se rytířovým panošem. Na hradě sloužila mladá děvečka Ludmila. Jan a Ludmila se do sebe zamilovali. Rychtář ale o svatbě nechtěl ani slyšet, protože nevěsta byla chudá. *„Dokud nebudeš mít velký kus pole, nedám svému synovci požehnání. To říkám já, rychtář z Bud.“* (Dušek, 1998, s. 43)

Jan a Ludmila byli smutní. *Mlčky šli Jan a Ludmila do hradu. Ani si nevšimli, že potkali dobrodějku Grůfku. Jejich žalu dobře rozuměla a to, že ji nepozdravili, odpustila. Jenom tichým hlasem, který vánek roznesl po okolí, zašeptala: „Bud'te šťastni, láska je silnější než slepá honba za bohatstvím a grunty.“* (Dušek, 1998, s. 43)

Druhý den časně zrána vyšli všichni mládenci z hradu kosit trávu do údolí k řece. Mezi nimi byl i Jan. Ludmila stála na hradbách a dívala se za ním. Všiml si jí sám Petr Bohdanecký a ptal se, jestli Jana na tu dálku pozná. Ludmila s jistotou odpověděla, že Jana pozná docela určitě, že je to ten sekáč pátý v řadě. Petr Bohdanecký řekl: *„Dobrá, stojíš-li si za svým slovem a srdcem, které ti snad opravdu radí, dám ti k výbavě třikrát tolik luk, kolik dnes mládenci pokosí. Jen jestli máš pravdu.“* (Dušek, 1998, s. 44)

Sám sedl na koně a jel se do údolí přesvědčit. Pátým sekáčem v řadě byl opravdu Jan. Hradní pán svůj slib splnil a Ludmila od něho dostala kus louky. A protože měla věno, rychtář už nemohl nic namítat a konala se svatba.

Pohádka byla napsána podle místní pověsti O Maixnerově louce. V pověsti se vypráví, že *na lanšperském hradě sloužilo kdysi hezké děvče z doboučské rodiny Maixnerů. Maixnerovic děvče jednou hradní pán přistihl, jak se z cimbuří hradu upřeně dívá do dálky. „Kam tak civíš?“ ptal se pán. „Ach, pane, vidím támhle na louce svého milého.“ Pán sotva sekáče v dálce rozpoznal a nestačil se divit dívčímu bystrozraku. „Když bude skutečně mezi sekáči tvůj hoch, daruju ti tu louku,“ prohlásil pán. Jakmile se přesvědčil, svůj slib dodržel.* (Hackenschmied, 1995, s. 33)

Pověst je zasazena do lanšperského podhradí do vesničky Budy. Budy je název historický, dnešní vesnice okolo hradu se nazývá Lanšperk. (Dušek, 1997, Dušek, 1998). Hradní pán Petr Bohdanecký z Hodkova je doloženou historickou postavou. (Osobnosti regionu, 2013) Ostatní postavy nejsou historicky podloženy.

Jedinou nadpřirozenou pohádkovou postavou je zde dobrodějka Grůfka. Ona začleňuje příběh mezi lanšperské pohádky.

Závěr pohádky se snaží smyšlenému příběhu vtisknout určitou míru pravdivosti. A to tím, že poukazuje na něco, co platí i dnes, co přetrvalo z dob dřívějších a má tedy trvalou hodnotu. *A louka? Ta je do dnešních dní k vidění. Po celá staletí se nalézala uprostřed panských luk. Pozdější lanškrounská vrchnost se mnohokrát pokoušela kus dobré půdy odkoupit zpátky, ale její majitelé se vždy ubránili slovy: „Není na prodej, vždyť je to dědičný kus od Petra Bohdaneckého z Hodkova a na Lanšperce, kus, na kterém leží štěstí celého pokolení našich předků.“* (Dušek, 1998, s. 44)

O kouzelném kamínku (Libor Kubišta)

Příběh se odehrává v době, kdy lanšperské panství vlastnil mocný rod Pernštejnů. Na hradě v té době hospodařil purkrabí Jakoubek. Hospodářství pod jeho rukama jen vzkvétalo. Jakoubek se zamiloval do Aničky, dcery jednoho z ústeckých radních. Její otec však Aničku Jakoubkovi za ženu dát nechtěl. *„Až vysázíš na stůl tisíc zlatých, potom ti svou dceru dám,“ řekl tvrdě a nesmlouvavě otec.* (Kubišta, 1998, s. 45)

Jakoubek byl zdrcený. Jednou se zastavil u Šejvského rybníka a přemýšlel o svém trápení. Přisedl k němu starý vodník, se kterým tady občas „poklábosil“, a hned se ho vyptával, co se mu přihodilo. Jakoubek všechno vypověděl. Vodník mu pomohl. Dal mu

kouzelný kamínek. „*Když se ti bude zdát, že se ti nedaří, sevři ho pevně v kapse a uvidíš, že se vše v dobré obrátí.*“ (Kubišta, 1998, s. 46)

A to se také stalo. Jakoubek se rozhodl postavit velký nový rybník. Pán z Pernštejna nechtěl dát povolení. Jakoubek sevřel kamínek v kapse, dobře s pánem promluvil a přesvědčil ho. Rychtář nechtěl povolit odvážení kamene na stavbu, Jakoubek promnul kamínek a rychtář povolil. Vše, na co sáhl, se Jakoubkovi dařilo a lanšperské hospodářství dobře vynášelo. Pán z Pernštejna se Jakoubkovi za věrné služby odměnil a dal mu rovných tisíc zlatých. Bylo to přesně tolik, kolik potřeboval, aby splnil podmínku Aniččina otce. Ten už neodporoval a svolil ke svatbě. Těch tisíc zlatých dostala Anička věnem.

Po svatbě šel Jakoubek vodníkovi kamínek vrátit. Že už ho nepotřebuje. Vodník se jen smál a řekl Jakoubkovi, že kamínek kouzelný není. „*Ten kamínek není kouzelný?*“ *podivil se Jakoubek.*

„*Ne, není,*“ *odpověděl vodník.*

„*Vždyť mi ale tolikrát pomohl!*“ *oponoval mu Jakoubek*

„*Kdepak kamínek, to ty sám, Jakoubku,*“ *ujišťoval ho vodník.* (Kubišta, 1998, s. 50)

V pohádce vystupuje jediná nadpřirozená postava – vodník. Vodník se objevuje v místních pověstech často. Není přímo zmiňován v rybníce na Šejvě, ale podle jedné pověsti žil nedaleko odtud: *Už sedm pokolení nás dělí od pamětníků hastrmana, který měl svou vodní živnost v rychetské stírce. Kdysi dávno býval vodník také v tůni za barvířovou chalupou.* (Hackenschmied, 1995, s. 30)

Vodník v této pohádce je přátelský a pomáhá lidem.

Časově je pohádka zařazena do období, kdy Lanšperk vlastnil rod Pernštejnů. (Dušek, 1997). Vodník byl v šejvském rybníce, který je také historicky doložen. (Jansa, 1997)

Pohádka má klasickou zápletku. Aby milý získal ruku své vyvolené, musí splnit úkol. Protože je to dobrý člověk, najde pomocníka, s jehož pomocí úkol splní a získá ruku své milé. Na konci naší pohádky vyjde ale najevo, že ke splnění úkolu nepomohlo žádné kouzlo, ale píle, pracovitost a zdravá sebedůvěra. Z toho vychází i závěrečné mravní naučení pohádky: *Když se ho (Jakoubka) potom děti na kouzla a zázraky ptaly, vždycky jim říkal: „Když budete chtít, tak bude kouzelný první kamínek, který najdete.“* (Kubišta, 1998, s. 50)

Pohádka o kradeném lnu (Libor Kubišta)

Pohádka vypráví, že před mnoha lety žila na lanšperském hradě paní Johanka. Byla hodná, spravedlivá, dobře hospodařila a lidem na jejím panství se vedlo dobře. Na sousedním

hradě Žampachu žil v té době pan Adam Bukovský s manželkou. Byli líní, úskoční, víc než hospodářství se věnovali zábavě.

Jednou na podzim sušili Lanšperští na svých polích bohatou úrodu lnu. Bukovští jim celou úrodu ukradli. Sedláci si šli stěžovat na hrad k paní Johance. Ta jim však řekla: „*Ničeho se nebojte, však se nám len zase vrátí.*“ (Kubišta, 1998, s. 52)

Zatím se pán a paní Bukovští na Žampachu radovali ze svého lupu. Len však jako by je trestal. Přádlenám rozlámал kolovraty, tkalcům rozbil stavy, švadleny o plátно zlámaly všechny jehly. Přesto nakonec všichni sloužící dostali novou košili a pan Bukovský se radoval, jak lacino k nim přišel.

Jednoho dne poslal pan Bukovský své lidi na pole hraničící s lanšperským panstvím. Když se lidé přiblížili k hraničnímu kameni, jako by je něco omámilo. Přebrodili řeku a došli na Lanšperk za paní Johankou: „*Přinesli jsme vám vaše košile, vzácná paní.*“ (Kubišta, 1998, s. 55)

Stejně dopadli i poslové, které Bukovský na Lanšperk poslal. A nakonec i vojsko, co mělo všechny ty uprchlíky přivést zpět. Tím se splnila předpověď paní Johanky, že se jim kradený len vrátí. Přišlo s ním i mnoho dalších pracovitých rukou a na Lanšperku se všem vedlo dobře. Bukovští, když jim všichni sloužící utekli, hrad opustili. Ten zůstal opuštěný a brzy zchátral.

Tato pohádka nevychází ze žádné místní pověsti. Nevystupují v ní žádné nadpřirozené bytosti, i když se tam záhadné věci dějí: len rozláme kolovrat, plátно rozbije stav, košile nutí lidi dělat, co zrovna oni sami nezamýšlejí.

V pohádce najdeme některá historická fakta. V 16. století bylo lanšperské panství po dobu dvou let v nájmu paní Johanky Černohorské z Boskovic. (Sekotová, 1997) V té době byl majitelem žampašského panství Adam Bukovský z Hustířan. (Hrady, zámky a tvrže Čech, Moravy a Slezska, 2011) Len byl v této době jednou z hlavních zemědělských plodin, která se v tomto kraji pěstovala. (Sekotová, 1997)

Hejtmanova pomsta (Petr Žitný)

Tento příběh se odehrává v době, když lanšperský hrad chátral a správu nad územím převzal lanškrounský zámek. Hejtmané v Lanškrouně nebyli hodní. Nejkrutějším byl hejtman Kryštof Kašpar, kterému v Ústí začali hanlivě říkat Dešvenda. Když se to Kryštof dozvěděl, zuřil a zavedl v ústí poplatek za vodu z kašny. Ústečtí radní si z toho nic nedělali a nechali si na náměstí vybudovat ještě jednu kašnu, ve které byla voda zadarmo. Lanškrounský hejtman

opět zuřil a učinil slib, že poddaným v Ústí nedá pokoj ani po smrti, a jeho posledním přáním bylo, aby byl v Ústí pohřben. Tak se za pár let stalo.

Když na Dešvendově pohřbu nesli nosiči rakev z kopce dolů, byla lehká jako pírkó. Když ji nesli nahoru do kopce, zdálo se, že je plná kamení. Po celou dobu před nimi poskakoval duch mrtvého Dešvendy a smál se jim do očí. Kdosi vymyslel, že když mrtvole useknou hlavu, budou mít od Dešvendy pokoj. Jenže opak byl pravdou. Dešvenda řádl po celém městě. Strašil slučky, když šly večer ke kašně pro vodu, jindy *koulel svoji hlavu po náměstí, sypal písek do kašny, plašil koně ve stájích, nebo vylezl na radniční věž a vrískal celou noc tak silně, že nikdo oka nezamhouřil. Ústečtí se už ani neodvažovali po setmění ven, a tak se stal Dešvenda pánem města.* (Žitný, 1998, s. 58) Všichni se báli, ale nikoho nenapadlo požádat o pomoc lanšperskou dobrodějku Grůfku. Ústečtí byli namyšlení.

Jediný, kdo se Dešvendy nebál, byl mladý učitel. Jednou, když pozoroval Dešvendu, jak vyváží z hostince sudy s pivem a kutálí je z Hamrů dolů, ho napadlo sebrat mu jeho dlouhý plášť. Dešvenda ho však začal pronásledovat. Mladý učitel vyběhl do zvonice a tam si vzpomněl na slova své babičky: „*Věř tomu, že zvuk zvonu je silnější než cokoli jiného na tomto světě.*“ (Žitný, 1998, s. 62) Přiskočil k provazu, rozhoupal zvon a Dešvenda se rozpadl v prach.

Pověst o Dešvendovi patří k nejrozsáhlejším a nejznámějším pověstem města Ústí nad Orlicí. V jiné, kratší variantě ji najdeme v pověstech z nedaleké Dolní Dobrouče: *Před více než dvěma sty lety jezdíval velmi často v noci po celé silnici, od Lanškrouna až po Šejv, v černém kočáře Dešvenda. Tento správce lanškrounského panství býval za života zlý na lidi a ještě po smrti je bezhlavý strašil.* (Hackenschmied, 1995, s. 30)

Autor pohádky si vybral rozsáhlejší a obsažnější variantu z Ústí nad Orlicí a převedl ji do současného spisovného jazyka. Některé její části obohatil o přímou řeč a celé dialogy. Tím ji literárně rozvinul. Aby došlo k dějovému propojení s pohádkami lanšperského hradu, umístil do vyprávění zmínku o Grůfci a Stromouchovi. *Nikoho z města nenapadlo zajít na nedalekou hradní zříceninu a požádat o pomoc lanšperskou dobrodějku Grůfku, jak tomu bylo v dřívějších dobách.* (Žitný, 1998, s. 61) *Když se o všem lanšperský Stromouch po krátkém probuzení dozvěděl, zaradoval se.* (Žitný, 1998, s. 62)

Oproti textu původní pověsti je v pohádce na několika místech zdůrazněna údajná namyšlenost Ústeckých: *Nejvíce měl spadeno na Ústecké, kteří svou tvrdohlavostí vrchnost stále provokovali a proti hejtmanovi rebelovali.* (Žitný, 1998, s. 57) *Jak byli v Ústí namyšlení, tak i zůstali.* (Žitný, 1998, s. 61) Vrcholí to v závěru pohádkového příběhu: *Mnozí z okolí říkají, že konečně někdo Ústeckým odplatil jejich nadutost. Když se o všem lanšperský*

Stromouch po krátkém probuzení dozvěděl, zaradoval se. Alespoň se po nějaký čas nemusel zabývat strašením neposedných poddaných, kteří se z Ústí velmi často chodili podívat na hrad Lanšperk, kde se ne vždy chovali jako hosté. (Žitný, 1998, s. 62)

Postava Dešvendy má svůj historický základ. V 17. století byl tehdejším lanškrounským hejtmanem Kašpar de Suenne, lidově nazývaný „dešvendá“. Bylo to za časů tvrdé roboty, kdy se i v našem kraji vzedmula vlna odporu proti tvrdému útisku. Tak postava nenáviděného hejtmana vešla do místních pověstí. (Jansa, 1997)

Jak Lanšperští zkameněli (Libor Kubišta)

Příběh se odehrává za vlády Rudolfa II. Když se Rudolf II. připravoval na válku se svým bratrem Matyášem, rozhodl se opravit všechny hrady na hranicích země. Mezi nimi i hrad Lanšperk.

Jednoho dne přijel se svojí družinou královský hejtman a začal připravovat hrad k opravě. Vyzval rychtáře z okolních vesnic a ústecké radní k pomoci. Rychtář ze Zhoře slíbil pomoci při opravě hradní cesty, radní z ústí si vzali na starost bránu, dobroučský rychtář slíbil dovézt kámen na stavbu. Jenom lanšperský rychtář se ošíval a nakonec prohlásil, že teď budou žně, tak snad později trochu pomohou. Všichni na hradě pracovali, jen Lanšperští se starali o své.

V hejtmanově družině byl i tajemný cizinec, který prý patřil mezi mudrce na dvoře Rudolfa II.. Kouzly a čarami přispíval k tomu, že stavba rostla velmi rychle. Když byl hrad opraven, přijel samotný král Rudolf a uspořádal velikou slavnost, na kterou byli pozváni všichni, kdo na hradě pracovali. V tu dobu se někteří Lanšperští zastyděli, že nepomohli při opravách, a rozhodli se, že se alespoň králi přijdou poklonit a omluvit. Ostatní však prohlásili: „*Než se králi plazit kolem kolenou, to raději zkameníme.*“ (Kubišta, 1998, s. 67)

Král Lanšperské vlídně přijal a pohostil je. Když se ptal, proč nepřišli všichni, vyřídili králi, co slyšeli. Tajemný cizinec, který řeč poslouchal, se podíval někam do dálky a v očích mu zablýsklo. A když se potom Lanšperští vraceli v noci domů, našli své sousedy proměněné v kámen. Stáli u cesty, jak se vraceli z pole domů.

Tato pohádka je umělá, příběh nenajdeme v žádné z pověstí. Je zasazena do doby Rudolfa II., který proslul svojí zálibou v magii. Proto je jednou z postav tajemný cizinec, který zná čary a kouzla. V historii hradu má však český král, římský císař, podivín a mecenáš Rudolf II. také své místo. V historických listinách jsou záznamy králova rozhodnutí alodifikovat a intabulovat Janu Pernštejnovi zápisné velkostatky Lanškroun a Lanšperk jako dědičný majetek. (Dušek, 1997)

Stavba tohoto příběhu není pro pohádku typická. Chybí zde hlavní hrdina, jeho osobní příběh se zápletkou, rozuzlení a šťastný konec. Našimi hrdiny jsou dvě skupiny Lanšperských obyvatel. První skupina chyběla, ale protože všichni svého činu litovali, bylo jim odpuštěno. Druzí nelitovali, a proto byli za neposlušnost potrestáni. Závěr pohádky jejich věčný trest trochu zlehčuje: *Na sedláky se pak vesničané báli sáhnout. Až za řadu let je jejich potomci vykopali a odvezli domů, aby se jim předci vrátili do rodné chalupy.* (Kubišta, 1998, s. 67)

O malíři Ádovi a krásné Jarmile (Radim Dušek)

Následující příběh se odehrává v době, kdy byl na Lanšperku purkrabím Věnek z Borov. Byl to pán pyšný, miloval lov, pohodlí a přepych. Na hradě s ním žila Jarmila, sirotek, dcera vzdálené příbuzné. Když dospěla, Věnek se rozhodl, že si ji vezme za ženu. Jarmila ho však odmítla a on ji zavřel do věže. Doufal, že se mu časem poddá.

Pak ale na hrad zavítal na delší návštěvu Věnkův synovec malíř Adolf. Náhodou objevil ve věži Jarmilu. Oba mladí se do sebe zamilovali. Áda Jarmilu ve věži často navštěvoval. Až do dne, kdy na to strýc přišel.

Věnek dělal jakoby nic a rozhodl se, že se oběma pomstí. Vymyslel, že uspořádá velký hon, na kterém Jarmilu zákeřně zavraždí. Přikázal Ádovi namalovat velký terč s dírou na obličej uprostřed a ten připevnit na okno loveckého srubu. Áda nebyl hloupý a brzy všechno pochopil. Terč namaloval, ale připravil všechno tak, aby mohl s Jarmilou utéci. To, že byl nakonec při lovu zabit sám Věnek už neplánoval, to způsobila Věnkova velká zášť a zloba.

Tato pohádka je umělá, podobný příběh nenajdeme v žádné místní pověsti. V pohádce autor použil jméno Věnka z Borovnice, který byl skutečně lanšperským purkrabím v letech 1343 – 1360. (Sekotová, 1997)

O Kateřině a Jankovi (Libor Kubišta)

Příběh se odehrává v době, kdy hrad Lanšperk vlastnil pan Hrzán, rytíř z Harasova. Ten měl krásnou dceru Kateřinu. Když měla Kateřina věk na vdávání, začal jí pan Hrzán hledat urozeného ženicha. Hledal hlavně někoho bohatého. Nakonec dohodl Kateřině sňatek s panem Budovcem, bohatým a vlivným velmožem ze severu království.

Kateřina pana Budovce odmítla, protože měla ráda Janka, syna lanšperského purkrabího. Prosila otce, aby jim požehnal. Rytíř Hrzán se rozčílil. Janka vyhnal z hradu a Kateřině zakázal z hradu vycházet, dokud nepřijde k rozumu. Protože Janek byl synem lanšperského správce, znal tajnou chodbu, která vedla do hradní studny. Tudy každý večer přicházel za Kateřinou.

Jednou nečekaně vstoupil rytíř Hrzán na nádvoří a oba milence uviděl. Janek rychle skočil do studny, aby utekl tajnou chodbou. Rytíř Hrzán se hnál za ním. Přitom strčil do Kateřiny tak nešťastně, že ta spadla přímo do hluboké studny. Tak skončila nešťastná láska Kateřiny a Janka. *Pan Hrzán chtěl být nejmocnějším velmožem v zemi, a zatím ztratil to nejvzácnější, co měl, svou dceru. Až po její smrti poznal, že bohatství a lesk nemůže nikdy vyvážit lásku.* (Kubišta, 1998, s. 80)

Tato pohádka je opět umělá. Inspirací k ní se však mohly stát dvě pasáže z místní pověsti O čertově mostu. První z nich vypráví o lanšperském pánovi, kterému nevyšla smlouva s čertem, a proto ze vzteku srazil do studny vlastní dceru. *Lanšperský pán se hned dovtípil, kolik uhodilo, pochopil, že dílo muselo být přerušeno. Popadl ho neskutečný vztek. Ve svém nepřičetném hněvu srazil pěstí do hluboké hradní studny svoji jedinou dceru. Mrtvola vyplavala v řece Orlici.* (Hackenschmied, 1995, s. 32)

Druhou pasáží je zmínka o tajném vchodu do hradu. *Pod jedním balvanem je v lese zakopán tajný vchod do hradu.* (Hackenschmied, 1995, s. 32)

Adam Hrzán z Harasova je skutečnou historickou postavou ze 16. století. (Dušek, 1997) Ostatní postavy, Janek a Kateřina, i celý příběh jsou smyšlené.

Matějův pomocník (Petr Žitný)

Jednoho dne potkal krejčí Matěj sedláka Kroupu. Kroupa byl nafoukaný a lakomý člověk. A ještě ke všemu škodolibý. Nejdříve si z Matěje začal dělat posměšky a nakonec mu vyčínil, že odvedl mizernou práci, když mu ušil šaty. To Matěje dopálilo a začal se s Kroupou dohadovat. Kroupa nelenil a běžel za rychtářem. A že prý byl Matěj drzý, urazil ho a on že chce jeho veřejnou omluvu a na odškodnění nové šaty.

Druhý den odvedl biřic Matěje na náves, kde se před celou vesnicí musel Kroupovi omluvit. Měl z toho špatnou náladu. Šel tedy na palouk a začal přemýšlet, jak se pomstít. Z toho přemýšlení usnul. Když se probudil, uviděl v trávě malého mužíčka. Dal se s ním do řeči a vypověděl, co se mu stalo. Mužíček řekl, že mu pomůže, a dal mu malou dřevěnou kuličku. Prý ji má doma zasadit do hlíny a pořádně zalévat.

Matěj ho poslechl. Ráno vykukovala z květináče dračí hlava. Měla hlad. Když dostala najíst, začala růst a do večera byl drak velký přes celou světnici. Potom se drak zeptal, koho že to má potrestat. Krejčí řekl, že Kroupu, a usadil se drakovi na hřbetě. Zaletěli spolu na Kroupovo pole a drak ho celé spásl. Potom odletěl neznámo kam.

Tato pohádka je umělá. Příběh nenajdeme v žádné z místních pověstí. V příběhu nevystupují žádné historické osobnosti. V jedné pasáži je zmíněna pouze obec Dolní Dobrouč, která leží v sousedství Lanšperka, a tím pohádka více zapadá do celého cyklu. Pohádka má živý děj. Je to způsobeno už tím, že začíná přímou řečí: „*Hej, křupane, nevidíš, kam jdeš?*“ (Žitný, 1998, s. 81)

Lehkost a humor jsou patrné během celé pohádky. Vezměme si například situaci, kdy uražený krejčí se chce pomstít. Jde na palouk a ze samého přemýšlení o pomstě usne. *Když ho propustili, vrátil se domů, sebral si pár věcí a šel na palouk přemýšlet. Zapřísahal se, že se pomstí. Slunce se pomalu klonilo k západu a unavený krejčí Matěj usnul.* (Žitný, 1998, s. 85)

Vtipně vyznívá i setkání s mužíčkem, který Matějovi věnuje kuličku a přitom sám neví, k čemu je. *Když už krejčího Matěje potkal, snažil se pomoci co nejlépe. Jenže potíž byla v tom, že ani Hroutil nevěděl, co je v té kuličce, kterou daroval Matějovi. Dostal ji od jiného trpaslíka. Že ji prý má dát jednou někomu, kdo bude potřebovat pomoc proti vrchnosti.* (Žitný, 1998, s. 86)

Lanšperští pytláci (Radim Dušek)

V době, kdy Lanšperk spravoval Vojtěch Orelský, byl lanšperským hajným nějaký Vladislav. Poctivě se staral o lanšperské lesy, a tak zvěřiny byla vždy hojnost. Jenže panská zvěřina zachutnala i Lanšperským a mnozí z nich se dali na pytláčení. Hajný věděl, že má v revíru pytláky, ale protože ti byli mazaní, nedokázal je nikdy chytit.

Když přišel čas honu, vše vyšlo najevo. Urození pánové nic neulovili a lanšperský pán zuřil. Zavřel Vladislava do vězení a jeho ženu i s dětmi vyhnal z hájovny. Žena s dětmi šla do lesa a zavolala na pomoc dobrodějku Grůfku, která jí poradila: „*Vrátíš se domů, do hájovny. Nesmíš dopustit, aby se ti v ní jeden z těch pytláků uvelebil. Půjdeš celým dvorem, celými Budami pod lanšperským hradem, aby tě všichni viděli. Kudy půjdeš, tudy říkej, že ten, kdo bude chtít v panských lesích jakékoli zvíře polapit, sám se oním zvířetem na místě stane.*“ (Dušek, 1998, s. 93)

Vladislavova žena udělala vše podle Grůfčiny rady. Na Lanšperku si všichni sousedé mysleli, že se pomátla, a nikdo jí nevěřil. Jenže pak pytlákům došly zásoby a oni vyrazili opět do lesa. A nyní se slova Grůfky vyplnila. Když se některý pytlák pokusil zvíře ulovit, sám se v něho proměnil. Od těch dob bylo opět v lesích velké množství zvěře.

Tato pohádka je opět umělá, nemá základ v žádné místní pověsti. Cílem příběhu je pobavit čtenáře. Proto i závěr vyznívá komicky a ubezpečuje, že vše dobře dopadlo: *Snad jen dobrodějka Grůfka ví, zda byli pytláci při tradičním honu lanšperského pána Vojtěcha*

Orelského ulovení. Říká se však, že z revíru hajného Vladislava, kterého z hladomorny propustili, některá lesní zvířata pelášila, co jim jen síla stačila. (Dušek, 1998, s. 93)

O tom, jak lanšperská strašidla chránila hrad (Libor Kubišta)

Na hradě Lanšperku od nepaměti žila tři hodná strašidélka – rytíř Vratislav, čarodějka Grůfka a lesní mužíček Stromouch. Zůstala tam i tehdy, když se lanšperští páni z hradu odstěhovali do pohodlného zámku v Lanškrouně. Vrchnost na opuštěnou zříceninu úplně zapomněla. Proto, když si jednou lanškrounský knížepán na jedné ze svých vyjížděk všiml starého hradu, velmi se podivil. Pak se ale zaradoval a vypravil se na hradní zříceninu se svými hosty. Na hradě potkali Vratislava, Grůfku a Stromoucha. Knížepán byl nadšený, protože měl nejen zříceninu, ale i strašidla, a přál si, aby strašidla předvedla hostům nějaké kouzlo. Jenže strašidla tvrdila, že už žádná kouzla neznají, že všechna zapomněla. Pak si ale rytíř Vratislav vzpomněl na zaklínadlo, kterým se dá vejít do zdi a zase vyjít ven. Starý knížepán se tohle úžasné kouzlo chtěl také naučit. Jenže spěchal, naučil se jen půl zaklínadla, vstoupil do zdi a nemohl se dostat ven. Nakonec ho museli z té zdi vysekat.

Tato pohádka je opět umělá. Odehrává se v období, kdy už lanšperský hrad chátral, protože vrchnost se odstěhovala na zámek v Lanškrouně. Tato událost je historicky doložená. (Sekotová, 1997)

Cílem této pohádky je především pobavit. Proto autor popsal knížepána jako cizince, který se nenaucil dobře česky: „*Žán, fjeděli, že mame tady někde sšíceninu?*“ (Kubišta, 1998, s. 94)

Celý příběh slouží k objasnění původu veliké díry ve zdi hradu, která je pro dnešní hrad typická. *Z celého knížepánova strašení na hradě zbyla jen velká díra ve zdi, která je tam k vidění dodnes.* (Kubišta, 1998, s. 99)

Loupežníci na hradě (Libor Kubišta)

V době, kdy byl hrad opuštěný, se na něm usadili loupežníci, kteří přepadávali kupce na obchodní stezce do Kladska. Vůdce loupežníků se jmenoval Hubert. Byl to mazaný chlapík. Vojáci, kteří měli lanšperské loupežníky pochytat, se vždy vraceli s nepořízenou.

V té době byl na lanškrounský zámek přijat za písaře Johan, nebojácny mladík. Jednou ho knížepán poslal do Ústí vyřídit nějakou záležitost. Cestou ho přepadli loupežníci a tu se ukázalo, že Johan je velmi podobný veliteli Hubertovi. Hubert zrovna někam odjel a loupežníci si s ním Johana spletli. „*Ó promiň nám, pane, nevěděli jsme, že přijedeš tak brzy,*“ *omlouvali se loupežníci Johanovi.* (Kubišta, 1998, s. 100)

Johan okamžitě pochopil. „*Přijel jsem vás jen zkontrolovat, jestli nelenošíte, chásko líná. Jen pěkně číhejte dál, já se zakrátko vrátím,*“ a rychle pobídl koně. (Kubišta, 1998, s. 100)

Když se němečtí kupci chystali vést cenné zboží do Kladska, Johan si řekl, že zkusí své podoby s Hubertem využít. Nepozorován jel za nákladem, a když loupežníci kupce obrali, začal se vydávat za Huberta a poručil loupežníkům odvézt kořist do opuštěné stodoly u Černovíra. Odtud poklad s vojáky vyzvedl a vrátil.

Pak přemýšlel, jak získat poklady ukryté na Lanšperku. Počíhal si, až Hubert zase odjede, šel mezi loupežníky a vydával se za jejich vůdce. Poslal je za nějakou prací z hradu pryč a vojáci mezitím poklad odvezli. Zpráva o jeho kousku se roznesla daleko po kraji a loupežníci byli všem pro smích. Když už se jich nikdo nebál, neměli se čím živit. Proto se vypravili za knížepánem prosit o odpuštění. Na přimluvu Johana jim knížepán odpustil a dal jim práci – hlídali zemskou cestu, aby byla bezpečná.

Jedná se o umělou pohádku. Loupežníci se ve zdejších pověstech neobjevují. Pouze loupeživí rytíři, ale o těch jsme se zmiňovali u pohádky Dva tresty.

Pohádka se odehrává v historicky reálné krajině Lanšperka a okolí. Hrad Lanšperk byl správním střediskem do 15. století. Na přelomu 15. a 16. století bylo správní centrum přeneseno do zámku v Lanškrouně. (Sekotová, 1997) Nedaleko hradu skutečně procházela kupecká stezka zvaná Kladská. V pohádce je zmíněna vesnice Černovír, která leží nedaleko hradu.

Závěr knihy

V závěru knihy je malý doslov, který navazuje na úvodní kapitolu o plese na hradě a o nočním vyprávění pohádkových bytostí. *Dříve než vysvitnou první sluneční paprsky nad vrcholky Orlických hor, zahraje hudba poslední valčík. Louče, které rozzářily tajemné hradní podzemí, pomalu dohasínají. I v krbu jsou už malí ohniví muži unaveni. Je nejvyšší čas dokončit vyprávění. Není důvod ke smutku, vždyť za sto let se všichni staří známi na lanšperském hradě opět setkají.* (Dušek, 1998, s. 106)

Tím se pohádkový cyklus uzavírá a jednotlivé krátké pohádky jsou spojeny ve větší celek. Je možné nazvat knihu jedinou pohádkou o historii hradu Lanšperka utvořenou jednotlivými volně navazujícími příběhy – epizodami.

V textu knihy najdeme pasáže, podle kterých usuzujeme, že autoři uvažovali o možném pokračování knihy. Například v závěru knihy je ujištění, že za sto let se opět všichni sejdou a vyprávění bude pokračovat. V úvodu knihy zase najdeme zmínku

o vysokomýtském dráčkovi, ale v dalších pohádkách o něm už není slyšet. Je to tedy téma, od kterého by se další pohádky mohly odvíjet.

Shrnutí

Při analýze jednotlivých pohádek jsme se snažili zjistit, do jaké míry autoři čerpali z místních pověstí, jak hodně vycházeli z místní historie a jakým dílem se jedná o autorskou tvorbu, o pohádky umělé. Zajímá nás také charakter pohádek.

Přímo z pověstí vycházejí tři pohádky: O medvědovi a berle, Hejtmanova pomsta a pohádka Rychtář z Bud. Ve všech třech pohádkách autoři uchovali fabuli i motivy pověstí, pověsti převedli do současného jazyka a vtiskli jim konkrétní literární podobu. Text obohatili o přímou řeč a dialogy.

Ve čtyřech dalších pohádkách uplatnili autoři motivy, které čerpali z místních pověstí. V pohádce Dva tresty je to motiv zničené krajiny po nedokončené stavbě čertova mostu. V pohádce Čarodějnice a jejich ves je to motiv svatého obrázku, který ruší působení zlých sil. V pohádce O kouzelném kamínku je převzata z místní pověsti postava vodníka a v pohádce o Kateřině a Jankovi je z pověsti O čertově mostu převzat a zpracován motiv tajné chodby do hradu a motiv hradního pána, který ve zlosti shodí vlastní dceru do studny.

Z nadpřirozených postav vystupujících v knize jsou z místních pověstí převzaty pouze postavy dobrodějky Grůfky, vodníka a lesních mužíků. Dobrodějka Grůfka je zmíněna v závěru pověsti O čertově mostu (Hackenschmied, 1995) pouze jedinou větou (podrobněji byla popsána v kapitole Dva tresty). Možná proto si autoři tuto postavu vybrali k dalšímu literárnímu zpracování. Prostřednictvím této postavy navazují na místní pověsti, ale protože je o ní jen zmínka, bylo možné vytvořit originální pohádkovou postavu podle záměru a fantazie autorů.

Zcela originální je postava Stromoucha. Libor Kubišta, který ho vymyslel, se pokusil vytvořit postavu – strašidélko - hradu Lanšperku ušité přímo na míru. Stromouch je malý lesní mužíček, který má tělo pokryté kůrou a jeho ruce a nohy připomínají větévky. Lidi má rád a pomáhá jim. Spolu s dobrodějkou Grůfkou a rytířem Vratislavem tvoří sympatickou trojici hradních ochránců.

Autoři pohádek čerpali i ze zdejší historie. Z pohádek se dozvíme, že hrad Lanšperk byl založen za vlády Přemysla Otakara II. panem Vilémem z rodu Drslaviců (Pohádka o založení lanšperského hradu). Že patřil pod správu zbraslavského kláštera, kde byl opatem Petr Žitavský (O medvědovi a berle). Později patřil hrad významnému rodu Pernštejnů (Příběh o kouzelném kamínku). S historií hradu je spojeno i jméno císaře Rudolfa II. (Jak

Lanšperští zkameněli). Během historie se vystřídalo na hradě mnoho správců, např. Rupert z Onšova (O medvědovi a berle), Petr Bohdanecký (Rychtář z Bud), Johanka Černohorská z Boskovic (Příběh o kradeném lnu), Vojtěch Orelský (Lanšperští pytláci). Ve 14. století kraj sužovali loupeživí rytíři Petr ze Žampachu, Jeniš ze Supí hory, Ješek ze Šildperka, Jan Vyšuba, Bohuněk ze Šumperka (Dva tresty). Když panstvo Lanšperk opustilo, byla správa hradu přenesena do Lanškrouna (O tom, jak lanšperská strašidla chránila hrad, Loupežníci na hradě). Jedním z lanškrounských správců byl Kryštof de Suenně (Hejtmanova pomsta). Z pohádek se dozvíme o existenci historických míst: Šejvský dvůr s velkým rybníkem (Dva tresty a Příběh o kouzelném kamínku), vesnička Budy (Rychtář z Bud) a Kladská kupecká stezka (Loupežníci na hradě). Z pohádek se také dozvíme, že na hradě Lanšperku nežil král, ale správce – purkrabí, který se staral o zdejší hospodářství, o lesy (Lanšperští pytláci), o pole (Pohádka o kradeném lnu), o louky (Rychtář z Bud).

Ačkoliv pohádky pocházejí z per tří autorů, jsou po jazykové i stylistické stránce jednotné. V textu je užito krátkých vět nebo nepřiliš složitých souvětí. Nenajdeme zde dlouhé popisné pasáže. Pohádky jsou určeny pro čtenáře do 8 až 9 let. Tomu odpovídá i velikost písma a členění textu do odstavců.

Protože se jedná o pohádky z doby dávno minulé, jsou zde použity historismy, např. purkrabí, rychtář, rychta, královský hejtman. Na kozlík usedl zkušený povozník. (Žitný, 1998, s. 16). Humorně působí fonetický přepis šišlavé řeči knížepána, který neumí dobře česky: „A máme tu tákystrášítlá, hróznástrášítlá, brrr.“ (Kubišta, 1998, s. 97) Velkým oživením je pohádka začínající přímou řečí (Matějův pomocník) nebo pohádka začínající citoslovci (Lanšperští pytláci). (Žitný, 1998; Dušek, 1998)

Na závěr můžeme konstatovat, že autoři při tvorbě pohádek z pověstí sice vycházeli, ale více než by z nich čerpali, na ně spíše navazují. Tím, že v pohádkách ožívají skutečné historické osobnosti, dosahují autoři zdání historické věrohodnosti a Pohádky lanšperského hradu se stávají jakýmsi pojítkem mezi zdejšími pověstmi a reálnou historií. Z pohledů folkloristů či historiků nemusí jít o vítaný jev.

5 Analýzy knihy O pokladech a strašidlech Orlických hor

Blanka Jehlíková se narodila v Ostravě, nyní už přes dvacet let žije a pracuje v Praze. Publikovat začala v roce 2001 a za tu dobu vydala více jak deset knih. Zpočátku psala cestopisy, v současnosti se věnuje především historii. Ve svých knihách vypráví o životních

osudech polozapomenutých podivínů nebo literárně zpracovává krajové pověsti. (Databáze knih, 2013)

Kniha O pokladech a strašidlech Orlických hor obsahuje dvacet čtyři pohádkových příběhů. Nyní si provedeme analýzu čtyř z nich.

Chalupnice a strašidlo

U vesnice Nová Ves stál krásný košatý buk. Lidé se toho místa báli, protože v noci se tam často objevovalo strašidlo. To strašidlo před sebou valilo naplněný těžký pytel a hrozně naříkalo námahou. Jednou se kdosi pokoušel do toho tajuplného pytle podívat, ale pytel pálil jako oheň a odvážlivce popálil. A ještě ke všemu mu strašidlo natlouklo. Lidé se tomu místu vyhýbali.

Jenže pověsti jsou jen řeči, ale jíst se musí. (Jehlíková, 2010, s. 19) Pod bukem rostla krásná tráva, ale každý se bál si ji posekat. Toho využila Rozárka. *Za mlada bývala Rozárka hezké děvče, ale od těch dob už uplynulo v potoce hodně vody. Vdala se, měla tři děti a žila ne sice v bohatství, ale spokojeně. Jenže manžela jí před lety v lese zabil strom, s ním chalupnice pochovala i spokojený život. Od té chvíle zůstala Rozára na všechno sama.* (Jehlíková, 2010, s. 19)

Rozárka se musela hodně ohánět, aby se její děti alespoň občas dosyta najedly. Od rána do večera pracovala pro cizí, a tak večer cestou domů od sedláků sháněla po okrajích cest alespoň trávu pro jejich kozu. Dnes se zastavila s trávnicí a srpem pod vyhlášeným košatým bukem a rychle se dala do práce. Za chvíli měla tolik trávy, že ji sotva unesla. *Chalupnice složila trávu do trávnice, posadila se pod krásný strom, aby si na chvíli odpočinula. Vzduch voněl létem, nad lesy vycházely první hvězdy. Rozára si povzdechla nad tou krásou, na chvíli zapomněla na svůj těžký život. Vzpomínala na ty hezké doby, kdy žil její manžel a ona se mohla opřít o jeho silná ramena.* (Jehlíková, 2010, s. 19) Po celodenní dřině byla opravdu unavená, opřela hlavu o buk a usnula. Když se probudila, byla noc. *Vyskočila na nohy, sehnula se, aby si naložila trávnicí na záda, ale předtím láskyplně pohladila starému buku rozpraskanou kůru. Rozhlédla se kolem sebe, všude panoval takový klid a pokoj, že se cítila jako v kostele.* (Jehlíková, 2010, s. 20)

Už chtěla vykročit k domovu, když něco zaslechla. Otočila se a uviděla strašidlo. *Mohutný tlustý chlap před sebou valil naditý pytel, hekal přitom námahou, těžce se ohýbal přes vyklenuté břicho, ale nepřestával se snažit. Mohl to být nějaký zbloudilý sedlák, ale Rozára všechny lidi z okolí znala. Žádný sedlák by navíc v měsíčním svitu nevydával namodralou záři.* (Jehlíková, 2010, s. 20)

Chalupnice se nelekla. Stála a dívala se na přízrak. Přemýšlela, co má udělat: *Strašidla jsou trpící duše, člověk by jim měl pomoci, ale tenhle přízrak v ní žádný soucit nevzbuzoval. Jestli tohle nebyl za života lichvář, tak to Rozára žádného lichváře nikdy neviděla.* (Jehlíková, 2010, s. 20) Vzpomněla si na dvě kůzlata, která musela dát lichváři za pár halířů, které si od něj půjčila na jídlo pro děti. Ještě dnes se jí z toho chtělo plakat. *Jestli takhle končí po smrti všichni lichváři, tak to ona pánu bohu schvaluje.* (Jehlíková, 2010, s. 20)

Přízrak uviděl chalupnici. Zastavil se, pozorně si ji prohlížel a nabídl jí, že když mu pomůže s kopáním jámy na pytel, odmění se jí.

„Co máš v tom pytli?“

„No přece zlato, ty hloupá ženská. Co jiného bych tahal po nocích.“

„Jak jsi k němu přišel?“ vyzvídala Rozára dál, ale z místa se ani nepohnula.

„Půjčoval jsem na úroky,“ zachechtal se přízrak. „Všichni natahovali ruce pro peníze, ale jak kvíleli, když mi je měli vratet. Kroutili se jako červi, ale já jsem nikomu nic neodpustil. Všichni museli zaplatit! Prodal jsem jim klidně chalupy nad hlavou. Ať jdou i s dětmi po žebrotě, když nedokážou zaplatit. Do toho mi nic nebylo. Záleželo mi jen na penězích. Vždycky záleží jen na zlatě!“ (Jehlíková, 2010, s. 21)

Ještě chvíli si povídali. Pak se už Rozára zlostí neznala. *Ozvaly se v ní všechny křivdy, které v životě vytrpěla od takových darebáků. Bylo jí úplně jedno, že tenhle už je po smrti. Sehnula se pro silnou větev, která příhodně ležela opodál a pustila se do přízraku. Tloukla do něj jako do obilí na mlatu.* (Jehlíková, 2010, s. 21) Tloukla chvíli do přízraku, chvíli do pytle, jak to přišlo zrovna pod ruku. Přízrak se nejdřív pokoušel schovat, poznal ale, že je to marné, zaječel a zmizel i s pytlem. *Rozára na palouku pod bukem osaměla. Náhle se pod ní podlomila kolena, musela si sednout, opřít se o mohutný kmen a dát se do smíchu.* (Jehlíková, 2010, s. 21) Hrozně se jí ulevilo. Vůbec nelitovala, že strašidlu nepomohla s kopáním a přišla tak o odměnu. Sehnula se pro trávníci, že půjde domů. Najednou uviděla něco se třpytit na zemi. Jak tloukla i do pytle, ten se roztrhl a vysypala se z něj hromádka zlatáček. Chalupnice je sebrala a šťastně se vrátila domů. Od těch dob žila v dostatku. A na památku té události pověsila na buk svatý obrázek. Mrtvého lichváře na tom místě už nikdo nikdy neviděl.

Obsahu této pohádky odpovídá pověst Jiřího Frýzka v knize *Ze světa pověstí: Pověst o svatém obrázku. Půjdem-li z Nové Vsi do Černé Vody, spatříme vlevo rozložitý buk se svatým obrázkem. Právě zde se prý mnozí pocestní v noci setkali se zjevením, které, těžko říci proč, valilo před sebou čímsi naplněný pytel. Onehdy tudy šla žena z nedaleké vesnice – a před ní zase zjevení a pytel. Žena byla nebojácná, sebrala tlustou větev a nemilosrdně oba, pytel a zjevení, zmrskala. A od té doby byl již klid.* (Frýzek, 2007, s. 10)

Původní pověst je věcná a stručná. Jehlíková ji zpracovala do podrobného, silně emočně laděného vyprávění. Ponechává původní námět, děj a dokonce i místo, kde se příběh odehrává, a propracovává prostředí, charakter postav a atmosféru příběhu.

Chalupnice Rozárka je vdova, má tři děti, které musí uživit. Je pracovitá a rázná. Ale je i citlivá. Když dodělá práci, vydechne si a vnímá večerní klid, krásu košatého stromu, vůni léta i nádheru večerní oblohy. Umí láskyplně pohladit kůru starého stromu, oddat se vzpomínkám, myslet na své děti.

Tento večerní klid a mír autorka popisuje záměrně, aby vynikla chvíle, kdy se objeví strašidlo – tlustý, šeredný chlap s velkým pytlím, který funí, heká a dělá v tomhle krásném večeru velký rámus. Jediné, co je na něm nepřirozené, je namodralá záře, která z něho vychází. Chování chalupnice se mění. Už nevnímá krásu večera, ale je ve střehu. Pozorně se dívá a přemýšlí o tom, co vidí. Autorka její myšlenky používá k popisu situace: Kdo to je? Má se ho bát? Připomíná jí jednoho lichváře... Když přízrak uviděl chalupnici, dal se s ní do řeči. V rozhovoru jsou zcela jasně vidět dva rozdílné charaktery. Rozára je jako bojovník před bojem. Je ve střehu, ale přitom klidná a rozhodná. Strašidlo – obhroublý tlustý chlap se naproti tomu chová jako namyšlený hlupák, člověk, který uznává jen své peníze a opovrhuje všemi: „*Ty jsi opravdu hloupá ženská.*“ (Jehlíková, 2010, s. 21) Jak rozhovor pokračuje, napětí vrcholí. Z chlapa je čím dál větší hulvát a do chalupnice vjíždí vztek. Popadne klacek a tluče hlava nehlava. Pak strašidlo zmizí. A zase je tu krásný tichý večer. Napětí celé situace odezní ve chvíli, kdy se pod Rozárkou podlomí kolena a ona se začíná nahlas srdečně smát. A pak je to všechno pryč. Jsme opět v reálném světě a život pokračuje. A aby ten téměř realisticky popsaný příběh zůstal pohádkou, dostane Rozára svoji odměnu - hromádku zlaťáků, která zcela změní jí a dětem život.

Vogelhans

Kdysi dávno žil v Orlických horách nedaleko Bedřichovky mocný čaroděj. Žil sám v malé proutěné chýši hluboko v lesích. Zvenčí byla chýše malá a skromná, uvnitř se prý ale ukrývaly velké místnosti plné přepychu. Čaroděj se jmenoval Vogelkans, Ptačí Jan, to proto, že si uměl povídat s ptáky. Večer sedával před svou chatrčí a kouřil tlusté doutníky. Z dálky to vypadalo, jako by v lese hořelo.

Lidé se Vogelhanse báli, protože rád žertoval na cizí účet. Chodil po horách ve svém neviditelném plášti a poslouchal, co si kdo povídá. Když zaslechl, že o něm někdo špatně mluví, dal mu na opuštěné cestě pár pohlavků zdánlivě odnikud nebo vzal větev a vyprášil

tomu drzounovi kalhoty. Jindy neviděn přisedl na vůz, který ztěžkl, a koně ho nemohli utáhnout.

Někteří však vzpomínali na Vogelhanse rádi. Jako třeba chalupnice Sedlářová. Jednou v zimě vyrazila do Bedřichovky s rancem sklářského zboží. Manžel měl zlomenou nohu, musela se tedy na cestu vypravit sama. Ráno toho dne bylo nezvykle krásné a zvláštní: *Slunce svítilo z jasně modré oblohy na čistý bílý sníh, nikde nezůstala ani stopa po cestičce, která běžela od chalupy k Bedřichovce. Stromy se prohýbaly pod sněžnou tíhou. Les, stráň, vlastně celé okolí vypadaly úplně jinak než obvykle.* (Jehlíková, 2010, s. 12)

Udatně si prošlapávala cestu hlubokým sněhem. Když našla chodníček prošlapaný od dřevařů, zaradovala se. Přemýšlela, kolik utrží za křehké zboží v ranečku, a tak si ani nevšimla, že vyšlapaná pěšinka se různě stáčí a kroutí, a nakonec došla na paseku, kde stopa končila. Chalupnice poznala, že zabloudila. Zkoušela najít cestu zpátky, ale bloudila čím dál víc. *Zoufalstvím se rozplakala. Pak začala volat o pomoc, i když dobře věděla, jak malou má naději. Kdo by ji taky v hlubokém lese uslyšel?* (Jehlíková, 2010, s. 13)

Najednou byl u ní postarší myslivec. Chalupnice ho samou radostí objala. Vypověděla mu, kam jde, a ukázala sklářské zboží v ranečku. Myslivec ji za chvíli dovedl k vyšlapané pěšině, která vedla přímo k Bedřichovce. Za chvíli už viděla první domky. Sedlářová svému průvodci ze srdce děkovala: *„Bez vás bych se sem živá nedostala.... To mě nenapadlo, že jsem se ztratila tak blízko Bedřichovky.“* (Jehlíková, 2010, s. 13) *„Blízko Bedřichovky jste nebyla, to jen se mnou se cestuje rychle. Dobře prodějte zboží, kmotra, ať děti nemají hlad.“* (Jehlíková, 2010, s. 13) Chalupnice dobře prodala v Bedřichově zboží, které se jí mezitím v ranci mnohonásobilo, a druhý den se vrátila domů. Dodnes věří, že z lesa ji vyvedl sám Vogelhans.

Jenže ne všichni lidé jsou dobří. Jednou se v Orlických horách usadil zlý chlap a začal po okolí loupit. Loupil v domech bohatých i chudých, pro pár mincí se neštítel zabíjet. *Protože ve světě přičichl maličko k černé magii a dokázal si různými triky pomáhat k penězům, začal o sobě prohlašovat, že jediným pravým Vogelhansem v Orlických horách je právě on. Vždyť psi v chalupách při jeho návštěvě neštěkali, žádná vystřelená kulka ho netrefila. Když nechtěl, nikdo ho neviděl. Vojáci po něm marně celé týdny pátrali po lesích.* (Jehlíková, 2010, s. 14) Takovéhle sousedství se skutečnému samotářskému Vogelhansovi nelíbilo. Zapálil si najednou dva doutníky a přemýšlel, jak se s loupežníkem vypořádat.

Jednoho dne potkal v lese starý myslivec unavenou četou vojáků. Ptal se, co že to v lese dělají. Poručík mu vysvětlil, že přece hledají toho lumpa Vogelhans, a postěžoval si, jak se

jim nedaří. „*Prý má skryš někde u Špičáku, aspoň tak jsem to slyšel, já bych ho hledal tam,*“ poradil jim myslivec.

„*Tak chytří jsme taky strejdo,*“ vmísil se do hovoru mladý podporučík. „*Tam jsme byli nedávno, ale nenašli jsme vůbec nic.*“

„*Asi jste nehledali dost důkladně,*“ mínil myslivec. „*Ten lupič umí trochu čarovat, tak se na něj musí se psí krví.*“ (Jehlíková, 2010, s. 15)

Vojákům se to zprvu nezdálo. Pak si ale ve vesnici obstarali psí krev a vyrazili s myslivcem ke Špičáku. Tam našli jeskyni. Jenže byla prázdná. *Podivný myslivec pokropil vchod do jeskyně psí krví. Před překvapenými vojáky se náhle objevil mohutný zarostlý chlap, krčil se za balvanem a z očí mu šlehaly blesky.* (Jehlíková, 2010, s. 15)

Vojáci chlapa svázali. Myslivec jim poradil, aby použili lýči, které měl u sebe, protože z obyčejných řemenů by se ten ničema pomocí kouzel osvobodil. Vojáci poslechli a zajatec se z pout nedostal. „*To je tvoje zásluha,*“ rozkřiknul se na myslivce. „*bez tvých rad by mě nedostali, ale já se ti pomstím. I z hrobu se vrátím, abych si s tebou vyrovnal účty!*“

„*To bych na tvém místě nedělal,*“ pousmál se myslivec. „*Mohlo by tě čekat nepřijemné překvapení, ale určitě se na tvou popravu přijdu podívat. Jestli mě budeš hledat, nebudu daleko.*“ (Jehlíková, 2010, s. 16) Potom se myslivec s vojáky rozloučil a zmizel v lese.

Ve městě vraha, který si stále nechal říkat Vogelhans, odsoudili k smrti oběšením. Na popravu se přišli podívat lidé ze širokého okolí. Lupič odmítl kněze a všem před smrtí ještě nadával. Nikdo ho nelitoval. Když byl po smrti a kat ho odříznul, hodili jeho tělo do připravené rakve. Než stačili na rakev přitlouct víko, umrlec se začal škrábat z rakve ven, křepčil a křičel: „*Myslivče, přijdu si pro tebe.... schovej se třeba do země, já si tě najdu.*“

„*Nemusíš mě hledat, loupežníku,*“ ozval se z davu klidný hlas. „*Slíbil jsem ti přece, že se přijdu podívat, až tě budou věšet.*“ (Jehlíková, 2010, s. 17)

Lidé se rozestoupili a umrlec se začal sápat po myslivci. Ten ale jen tleskl a zvolal: tancuj. A mrtvý se musel dát do nechtěného tance kolem rakve. Když rakev třikrát obtancoval, víko rakve se přibouchlo a on se nemohl dostat dovnitř. Kvílel, bouchal pěstmi do rakve, ale víko nepovolilo. „*Na to jsi měl pomyslet dřív, než ses chtěl měřit s Vogelhansem,*“ zašklebil se myslivec na skučícího oběšence, neboť on byl tím čarodějem. „*Já jsem tě varoval. Nemáš se kam vrátit. Teď mi budeš sloužit. Tak pojď.*“ (Jehlíková, 2010, s. 17) Potom mu myslivec uštědřil několik řádných ran holí, až se nebožtík ve vzduchu točil dokola. Když Vogelhans usoudil, že do něj vtloukl dost poslušnosti, mávl rukou a odvedl si oběšence s sebou. Za chvíli zmizel v lesích i se svým novým sluhou. *Od těch dob občas někdo zahlédne*

v lese tančícího oběšence. Je to sice strašlivá podívaná, ale potrestaný darebák už nikomu nemůže ublížit, jeho pán si ho dobře hlídá. (Jehlíková, 2010, s. 18)

V knize Jiřího Frýzka *Ze světa pověstí* najdeme pověst O muži jménem Vogelhans ve dvou verzích. Uvedeme si je v plném znění:

První verze: V horách žil podivný muž, který měl docela zvláštní přezdívku. Vogelhans, Ptačí Jan, tak mu říkali. A on se kvůli tomu zlobil a chtěl se pomstít, i když dlouho nevěděl jak. A potom došlo k nejhoršímu – to když Vogelhans dokázal zabít. Nebylo tedy divu, že vrchnost vypsala na jeho hlavu velikou odměnu. Přesto se ho zprvu nedařilo dopadnout. Teprve až po nějaké době byl konečně chycen jedním pocestným a následně ho odsoudili k trestu smrti. Popravdě řečeno, lidé z celého okolí si oddychli, možná se i radovali. Když už měl být Vogelhans pohřben, vyskočil však z rakve a začal kolem ní skákat a roztodivně křepčít. A pak řádl i v okolních lesích. (Frýzek, 2007, s. 7)

Druhá verze: Před mnoha lety žil poblíž Bedřichovky Vogelhans, mocný čaroděj této části Orlických hor. Přebýval v obyčejné proutěné chatrči ukryté v houští. Byl to docela zvláštní člověk. Každou noc kouřil najednou dva dlouhé doutníky, takže to vypadalo, jako by les hořel. Dokázal být i neviditelným. To se pak často uvelebil na povozu a vyváděl tak, že koně náklad neutáhli. Pocestné, kteří se mu vysmívali, s oblibou tvrdě trestal. Mnohokrát vyděsil i ženy při sběru borůvek. Chudým a utiskovaným lidem naopak pomáhal. Jednou přišla dlouhá a krutá zima, při níž napadlo mnoho sněhu. Cestou k Zielenieci se trmácela žena s ranečkem skla. Uprostřed hlubokého lesa zjistila, že určitě zabloudila. Po chvíli se před ní objevil myslivec, který jí razil cestu, ale před Zieleniecem náhle zmizel. Šťastná žena všude tvrdila, že ji rozhodně doprovázel sám Vogelhans, převlečený za myslivce, a že ji zachránil. Později byl Vogelhans přece jen chycen a uvězněn v kladské pevnosti. (Frýzek, 2007, s. 8)

Když srovnáme původní pověst a novou pohádku, zjistíme, že Jehlíková čerpala z obou verzí pověstí. Protože v jedné verzi byl Vogelhans zlý a v druhé hodný, musela se autorka rozhodnout, jaký charakter novému Vogelhanosovi vtiskne. V pohádkách jsou totiž postavy „hodné“ nebo „zlé“, mají jasný charakter. Rozhodla se, že Vogelhans bude „hodný“. Při popisu čaroděje se držela předlohy z pověstí: Vogelhans žil v chatrči, kouřil doutníky, uměl se udělat neviditelným a někdy byl i trochu zlomyslný. Hodným lidem ale pomáhal. Nejprve je rozvinutý příběh o tom, jak čaroděj pomohl bloudící ženě.

Postava ženy je vykreslena velmi realisticky. *Anně Sedlářové táhlo tenkrát na čtyřicítku. V tom věku se ženy na horách dávno nepovažují za mladé, těžká práce už ji začala naklánět k zemi, pobolívalo jí v zádech, celé noci prokašlala, ale do zimy a sněhu musela.*

Kromě manžela měla v chalupě ještě tři malé děti a všechny chtěly jíst. (Jehlíková, 2010, s. 12) V pověstech charakter postav většinou chybí, v pohádkách ho najdeme, ale zjednodušený a jasně ohraničený. Tento popis a charakteristika je určen dospělému čtenáři.

Anna Sedlářová vyráží s ranečkem do zasněžené krajiny. Autorka se věnuje popisu krajiny podrobně. Zdůrazňuje její klid, mlčení pod sněhovou příkrývkou a zmiňuje i určitou „záhadnost“ – krajina toho dne byla jiná. Je to proto, aby více vynikla tragédie bloudění, kdy je chalupnice nešťastná a pláče zoufalstvím.

Annu Sedlářovou zachrání postarší myslivec, srdečný, bodrý pantáta. *„No, no, kmotra, však nebude tak zle,“ těšil ji myslivec. „A nebrečte mi v náručí, vždyť si vás nevedu k oltáři. Raději mi řekněte, kam jste měla namířeno? Ale nejdřív si lokněte z mé láhve, troška pálenky vám udělá dobře.“* (Jehlíková, 2010, s. 13) Jediná věc, podle které můžeme poznat, že myslivec byl sám Vogelhans, je jeho věta: *„Blízko Bedřichovky jste nebyla, to jen se mnou se cestuje rychle.“* (Jehlíková, 2010, s. 13)

Po této zápletce pokračuje pohádka přepracovanou druhou pověstí, ve které ten zlý Vogelhans je pouze člověk, který se za něj vydává, a skutečný, hodný Vogelhans pomáhá podvodníka dopadnout. A aby vítězství dobra bylo úplné, falešný Vogelhans musí tomu skutečnému navěky sloužit a už nikomu nemůže ublížit.

Stejně jako v první pohádce můžeme i tady konstatovat, že autorka se držela věrně předlohy z pověstí. Děj obohatila o přímou řeč a dialogy. Podrobně popsala prostředí a velmi realisticky vykreslila postavy příběhu.

Trní

Kousek od cesty ze Žamberka do Celného stála kdysi dávno hezká chalupa. Příběh jejích obyvatel začíná ve chvíli, kdy mladá černovlasá Bětka stojí u okna, dívá se na zasněženou cestu a pláče. Vzpomíná, jak to kdysi, když ještě žil tatíček, bylo u nich doma pěkné. Jenže tatíček zemřel a matka se bála, že sama hospodářství nezvládne. Rozhodla se, že se provdá. *Ted' nám bude zas dobře, uvidíš. Josef je hodný člověk, má nás obě rád.* (Jehlíková, 2010, s. 33) Bětce se Josef nelíbil. *Nelíbil se jí jeho až příliš široký úsměv, nevěřila sladkým řečem, ani falešným pohledům.* (Jehlíková, 2010, s. 33) A budoucnost jí dala za pravdu. *Sotva se nový hospodář v domě rozkoukal, začal v něm vládnout pevnou rukou. Propustil děvečku, její práci rozdělil mezi ženu a dceru. Tenkrát poprvé Bětčina matka se svým mužem nesouhlasila. Dcera ji druhý den ráno potkala uplakanou, s tváří plnou modřin.* (Jehlíková, 2010, s. 33) Bětka nesměla ani k muzice, ani na táčky s děvčaty, nesměl za ní přijít žádný

mládenec. Matka tohle trápení dlouho nevydržela. *Od svatby uplynul sotva rok a půl a ji už vezli na hřbitov.* (Jehlíková, 2010, s. 33)

Bětka se rozhodla, že uteče. Měla v Celném babičku, chtěla se tedy nastěhovat k ní. Jedné zimní noci si svázala raneček a vyrazila do chumelenice. Netušila, že ji otčím hlídá i v noci a že vyrazil do tmy za ní. Brzy ji dohnal. Násilím jí chtěl domluvit, aby se vrátila. Když ji uhodil do tváře, Bětka uskočila stranou. Přitom se jí sesmekla noha a ona upadla. Narazila hlavou o strom a zůstala bezvládně ležet. Tohle se Josefovi hodilo. *Nechám ji tady zmrznout, napadlo ho, takovou příležitost už mít nemusím.* (Jehlíková, 2010, s. 34) Vrátil se domů a druhý den nechal rozhlásit, že Bětka si v noci zabalila věci a utekla z domu.

Tu noc měla Bětčina stará babička hrozný sen. Zdálo se jí, že k ní Bětka vztahuje ruce a prosí o pomoc. Uslyšela její smrtelný výkřik i Josefův hrubý hlas. Probudila se a už nemohla usnout. *Tušila, že se Bětce stalo něco zlého a to něco zavinil její zeť Josef.* (Jehlíková, 2010, s. 34)

Bětku našli dřevaři zmrzlou až za pár týdnů. *Stále ještě ve ztuhlé ruce svírala uzlík, všichni uvěřili, že ve vánici sešla z cesty a zmrzla.* (Jehlíková, 2010, s. 34) Jen babička na nešťastnou náhodu nevěřila. Když oplakala vnučku, vydala se k Josefovu domu.

„*Co tady chceš, babo?*“ přivítal ji Josef. „*Tady nemáš co hledat.*“ (Jehlíková, 2010, s. 35) Babička odpověděla: „*Jsi zlý člověk, Josefe. Nechci si nic odnést, naopak, něco ti dám. K domu, kvůli kterému jsi připravil o život moji dceru i vnučku, ti přidám kletbu. Nic se ti v životě nepodaří, oheň ti vezme všechno, co jsi nabyl utrpením druhých. Máš srdce černé a duši trnitou, tak ať roste černé trní všude kolem tebe, i ty sám se nakonec proměníš v trní! Proklínám ten dům i tebe.*“ (Jehlíková, 2010, s. 35) Stařena zahrozila Josefovi svrasklou rukou a odešla. Ráno ji sousedé našli na lůžku mrtvou. Srdce jí puklo žalem.

Josefa zpráva o stařenině smrti potěšila. Věřil, že teď už bude mít pokoj. Jenže jeho pokoj netrval dlouho. V noci ho budil stařenin hlas, při každém otočení v posteli ho budily neviditelné trny. Nemohl spát. Jednou v noci ho probudilo volání: „*Hoří, hoří, seník hoří!*“ (Jehlíková, 2010, s. 36) Zachránili jen dům. Dobytek museli prodat, neměli ho čím krmit. Do jara hořelo v domě ještě dvakrát.

S Josefem to šlo z kopce. *Ve zpuštěm domě žil sám. Nedbal na sebe, chodil špinavý, pod očima měl z nevyspání temné kruhy, neustále si pro sebe něco polohlasně mumlal o trní a ohni. Po čase úplně přestal chodit mezi lidi. Celé dny rubal v okolí domu trnité keře, ale těch neubývalo, spíše naopak.* (Jehlíková, 2010 s. 36)

Jedné noci opět vypukl požár. Než se lidé seběhli, nebylo co hasit. Josefa našli oběšeného na jednom stromě. Odřízli ho a zahrabali kousek od spáleniště pod nejhustší trní. Po čase se na něj zapomnělo.

Místo, kde stával jeho dům, bylo hezky položené, proto tam podvakerát skláři chtěli postavit sklárnu. *Jenže na tom smutném místě nemohl mít nikdo štěstí.* (Jehlíková, 2010 s. 37) Prvnímu skláři sklárna vyhořela do roka a on se odstěhoval. Druhý sklář, který se opět po čase pokoušel sklárnu obnovit, při požáru uhořel, jenom jeho pomocník se zachránil. Od té doby je to místo pusté.

Původní pověst v knize Jiřího Frýzka najdeme v tomto znění: *O tajemném trní. Ten, kdo přicházel po silnici ze Žamberka do Celného, nemohl přehlédnout zbořeniště stavení. Rozvalené zdi byly porostlé hustými trnitými křovisky a nějakou tou břízkou. Kdysi tu stávala sušárna, která dvakrát po sobě vyhořela. Při posledním požáru se její majitel udusil, život si tehdy zachránil pouze jeho pomocník. Říká se, že nad tímto místem lpěla dávná kletba. Před mnoha lety byl totiž jakýsi zdejší muž potrestán za své zločiny tím, že se proměnil v trní. Vytrhávané a ničené keře však vyrůstaly znovu a znovu. Pod jedním kořenem byl nalezen stříbrný prstýnek, který měl mít lump na svém prstě. Dávné prokletí přinášelo zlo, takže sušárnu již nikdy neobnovili, pouze to křoví tady zůstalo.* (Frýzek, 2007, s. 9)

V původní pověsti žádný příběh není. Pověst jenom seznamuje s místem a naznačuje, že se tu kdysi stalo něco zlého. *Říká se, že nad tímto místem lpěla dávná kletba.* (Frýzek, 2007, s. 9) Proto každý, kdo zkoušel na tomto místě svoje štěstí, neuspěl. To místo je velmi ponuré: jsou tu zdi vyhořelého domu, zarostlé velkými trnitými keři.

Autorka tuto pověst využila jako závěr svého zcela vymyšleného příběhu, který je velmi smutný a dramatický. Už v prvních větách tuto atmosféru naznačuje: *Dům se zdál pevný, zdi měl silné jako hrad, ale ani ty nechránily jeho obyvatele před neštěstím.* (Jehlíková, 2010, s. 33)

V příběhu jsou využité obrazy, které vyvolávají velmi silné emoce: *Černovlasá Bětka stála u okna, smutně se dívala na sněhem zavátou cestu, slzy se jí kutálely po pěkných tvářičkách.* (Jehlíková, 2010, s. 33) *Po pár měsících se Běťčina matka po domě ploužila jen jako mátoha, bledla a chřadla.* (Jehlíková, 2010, s. 33) *Dívka ležela ve sněhu s očima zavřenýma, nikde nebyla vidět žádná krev.* (Jehlíková, 2010, s. 34) *Tu noc měla Běťčina stará babička hrozný sen. Zdálo se jí, že k ní Bětka vztahuje ruce s prosbou o pomoc, ale ona k ní nemůže dosáhnout.* (Jehlíková, 2010, s. 34) Emočně velmi silný je i popis Josefa v době, kdy se pomátl a žil už v domě sám.

Autorčinu práci se slovem a jeho významem můžeme pozorovat na postavě Bětčiny babičky. V době, kdy je tato ženská postava v příběhu jenom kladná, je to babička. Ve chvíli, kdy se vypraví za Josefem, aby ho proklela, začne ji autorka nazývat stařenou. Hodná babička přece nemůže nikoho proklít.

V části příběhu, kdy se babička setkává s Josefem, najdeme slova: *„Když jsi nikomu neublížil, tak ti oheň nic nevezme. Jenže černé svědomí, ani strach ti nedají spát, pamatuj na má slova. Kolem tebe porostou trny, sám se v černé trny proměníš!“* (Jehlíková, 2010, s. 35) Z těchto slov je patrná snaha autorky dát pověstem podobu reálného příběhu. Za to, jak Josef skončil, nemůže kletba, ale jeho černé svědomí, které ho dohnalo až k šílenství.

Strážce pokladu

V Trčkově žil bohatý sedlák Jíra. Byl však velmi lakomý. Čeď se na jeho statku střídala, nikdo u něho dlouho nevydržel. Jíra měl dva syny, Pepíka a Vaška. Oba byli stejně lakomí jako jejich rodiče.

Jednou zavítal do vsi starý žebrák a zamířil si to rovnou k výstavnému statku. Kovárka ho však varovala, tam že nic nepořídí. Její varování uslyšel i sám Jíra, který zrovna přivedl do kovárny koně na okování.

„Hezky jste mu to, sousedko, řekla. U mne darmožrouti najíst nedostanou!“ (Jehlíková, 2010 s. 23) Žebrák se však tajemně usmál: *„Však já bych se vám za večeři dobře odměnil, hospodáři.“* (Jehlíková, 2010 s. 23) Sedlák začal být zvědavý, čím by se mu chudý žebrák mohl odměnit. A žebrák s tajemným úsměvem povídá: *„Peníze sice nemám, ale za dobrou večeři a nový kabát vám povím o ukrytém pokladu.“* (Jehlíková, 2010, s. 23)

„Co ty, otrhanče, můžeš vědět o pokladu! Rozesmál se sedlák, až se popadal za břicho. „Chceš se jen zadarmo dobře nakrmit. Kdybys o nějakém zlatu věděl, vykopal bys ho sám.“

„To je právě to, co nemůžu, hospodáři,“ povzdechl si žebrák. „Jsem starý, slabý, jsem sám. Na takovou práci musí být tři silní, neohrožení chlapi. Já na to nestačím, ale vy, kdybyste věděl o dalších dvou neohrožených silácích, byste mohl. A co riskujete? Jednu dobrou večeři a kabát pro starého člověka.“ (Jehlíková, 2010, s. 24)

Na to sedlák slyšel. Vzal žebráka na statek a posadil ho k večeři mezi čeď. Selka mezitím našla na půdě starý kožich po dědovi. Ten bude starému dědkovi stačit, pomyslela si. Po večeři si poslal sedlák pro džbán piva a společně se syny si přisedl k žebrákovi.

„Tak povídej, co víš o pokladu, dědku!“ (Jehlíková, 2010, s. 24)

A starý děda vyprávěl, že nedaleko odtud uprostřed lesa je místo, kterému se říká Hutní louka. Kdysi tam stávala sklářská huť, ale dnes už tam jsou jen rozvaliny. A tam je

zakopaný poklad, který mohou najít jen tři stateční chlapi. A to jen jedenkrát v roce – o Velkém pátku, když se v kostele zpívají pašije. To se na louce objeví ohnivé znamení, a když se začne kopat přesně uprostřed, narazí se na poklad. Má to ale jeden háček. Nikdo z těch tří chlapů nesmí vydat žádný zvuk. Nesmí zpívat, ani tlesknout do dlaní, ani kýchnout, ani zakašlat. Jinak se poklad propadne a tři kopáče začne pronásledovat strážce toho pokladu.

To sedlákovi stačilo. Nechal žebráka přenocovat ve stáji a ráno ho bez snídaně vyhnal ven. „*Zastav se u nás po Velikonocích,*“ křičel za ním sedlák. „*Jestli uspějeme, tři dny tě budeme hostit. Jestli jsi nás ale nakrmil báchorkami, pustím na tebe psy.*“ (Jehlíková, 2010, s. 25)

Přešla zima a přišlo jaro. Na Velký pátek, když se všichni chystali do kostela, Jíra se svými dvěma syny zapřáhli koně do vozíku a vypravili se pro poklad. Na Hutní louce se postavili a čekali na ohnivé znamení. Dlouho se nic nedělo. Ale pak se znamení objevilo a oni začali na označeném místě kopat. Když narazili na truhlu, objevil se znenadání mrňavý šedý mužíček a začal jim vyhrožovat. Chlapi mlčeli a pokračovali v práci. Potom se ale sedlák Jíra sehnul pro truhlici s pokladem. Mužíček využil té chvíle a píchl svým malým mečíkem sedláka do zadku. Ten vyskočil a oběma rukama se chytil za poraněnou část těla. *Jako divý poskakoval po louce, otvíral pusu naprázdno jako kapr, zuřivě přitom koulel očima.* (Jehlíková, 2010, s. 26) To Pepík a Vašek nevydrželi a hlasitě se rozesmáli.

„*Držte huby, vy dva pitomci,*“ rozkřikl se na syny sedlák, „*vždyť všechno pokazíte.*“ (Jehlíková, 2010, s. 26)

Pepík s Vaškem zmlkli, ale už bylo pozdě. Mužíček se zvětšil a začal je mečem tlouct hlava nehlava. Utíkali k mostku přes potok, mysleli, že se domů živí nedostanou. V tu chvíli ale kněz dosloužil v kostele mši a mužík i s pokladem zmizel. Zbitý sedlák i synové se doploughili k domovu.

Nastalo jim ale velké trápení. U mostku přes potok začalo po setmění strašit. Někteří sousedé tam slyšeli po setmění řinčení řetězu, jiní šedivého mužíčka dokonce viděli. Když tam ale šel sedlák nebo jeho dva synové, vždy dostali od neviditelného útočnicka pořádný výprask. Celá vesnice se jim smála. A tak není divu, že netrpělivě čekali, až do vsi zase dorazí starý žebrák.

Netrvalo dlouho a žebrák se objevil na statku. „*Tys nám dal, dědku,*“ (Jehlíková, 2010, s. 27) lamentoval sedlák a vše mu vypověděl. Žebrák slíbil, že jim pomůže. „*Pomůžu vám, ale upíšete mi u vás na statku výminek.*“ (Jehlíková, 2010, s. 28) Sedlák a selka na žebráka křičeli, co si to dovoluje, ale jejich synové je přemlouvali. „*Mějte rozum, táto,*“

domlouvali mu. „Vyženete dědka ze statku, on se někde ve světě ztratí a my zůstaneme celé vsi na posměch. Dejte mu, co chce, jen když nás toho strašidla zbaví.“ (Jehlíková, 2010, s. 28)

Nakonec jim sedlák dal za pravdu. Sice se škaredil, ale zašel s dědou do kanceláře a nechal mu připsat výminek. Potom děda splnil svůj slib a pomohl jim. *Nechal zapřáhnout do vozu stejného koně, se kterým jel sedlák pro poklad. Požádal sedláka i jeho syny, aby si vzali lopaty a nasedli do vozíku. Sám vzal do rukou opratě, šel podél vozu, vedl koně až na Hutní louku. Tam ale konika nenechal čekat na cestě. Opatrně ho zavedl na louku, třikrát ji s obsazeným vozem objel kolem dokola, pak nechal všechny sesednout.*

„Naházejte na vůz tolik hlíny, kolik se jí tam vejde,“ přikázal sedlákovi i jeho synům. „Až bude vozík plný, pojedeme pomalu k mostu. Já povedu koně, vy budete sypat hlínu do kolejí vyjetých naším vozem. Nedávejte ji na jedno místo moc, musí vystačit až přes most.“ (Jehlíková, 2010, s. 29)

Práce jim šla od ruky, brzy byli hotovi. Děda jim řekl: „Dnes večer se už můžete klidně pustit přes most, když se budete držet mezi vyjetými koleji, nic se vám nestane, ale za ně se nepouštějte. Hlídač pokladu by tam na vás mohl čekat.“ (Jehlíková, 2010, s. 29)

Hned po setmění Vašek s Pepíkem cestu přes most vyzkoušeli. Když zůstali uprostřed vyjetých, hlínou z Hutní louky vysypaných kolejí, nic se jim nestalo. Sice zahlédli postavu šedého mužíka, ale neublížil jim.

V knize Jiřího Frýzka najdeme dvě pověsti, ze kterých autorka čerpala. První z nich se jmenuje O strašidle na mostě. *Před téměř padesáti lety se po celém okolí tvrdilo, že na mostě přes potok mezi Zelenkou a Jadrnou bývalo vždy o půlnoci slyšet strašlivé chřestění řetězu. V noci se proto lidé obávali tudy chodit. Někteří navíc přísahali, že poblíž spatřili šedivého mužička, který doprovázel pocestného. Možnost, jak problém vyřešit, však existovala, stačilo procházet jen mezi vyjetými vozovými koleji.* (Frýzek, 2007, s. 8)

Druhá pověst má název Poklad na Hutní louce. *Poblíž cesty vedoucí přes Německý roh nachází se uprostřed lesa Hutní louka, na které vznikla prý vůbec první zdejší sklářská huť. Dnes pouze střepy skla připomínají její dávnou existenci. A snad právě tady má být ukrytý poklad, který je možné získat pouze o Velkém pátku a za naprostého ticha.*

Stalo se kdysi, že jej začali hledat tři muži z Trčkova. Už ho měli na dosah, tu se před nimi objevil šedivý mužiček a se zbraní v ruce poklad hájil. Když se však hledači neměli k odchodu, zmizel stejně rychle, jak se zjevil. Zároveň s ním ale zmizel i poklad. A tak se Trčkovští museli vrátit s nepořízenou. (Frýzek, 2007, s. 9)

Autorka čerpala z obou pověstí. Do příběhu doplnila další postavy a každé vtiskla výrazné charakterové vlastnosti: sedlák Jíra a jeho dva synové byli namyšlení a trochu hloupí, žebrák byl mazaný, kovářka hodná.

Vyprávění je velmi živé a je postavené na dialogu postav. Hlavně z přímé řeči poznáváme charakter jednotlivých postav. Dialogy jsou vtipné, autorka užívá i nespisovné a hovorové výrazy.

Vyprávění o strážci pokladu se nejvíce podobá klasickému pohádkovému příběhu: zlo dostalo za vyučenou a dobro bylo odměněno. *Sedlák Jíra už nikdy nešel na Velký pátek pro poklad a starý žebrák měl do konce života zajištěný spokojený život v teplé světnici.* (Jehlíková, 2010, s. 29)

Shrnutí

Při analýze čtyř náhodně vybraných pohádkových příběhů jsme se opět snažili zjistit, do jaké míry autorka čerpala z místních pověstí, jestli vycházela i z místní historie nebo jiných zdrojů a jakým dílem se jedná o autorskou umělou pohádku.

Můžeme zkonstatovat, že pohádky Blanky Jehlíkové jsou převyprávěné pověsti. Autorka si vybírala většinou pověsti rozsáhlejší se zajímavým dějovým jádrem. Pověstem ponechala původní námět, děj a dokonce i místo, kde se příběh odehrává. Výjimkou je pohádka Trní čerpající ze stejnojmenné pověsti. Jedná se o pověst nedějovou, která obsahuje pouze popis určitého tajuplného místa. Autorka vymyslela umělý příběh odpovídající atmosféře původní pověsti a samotnou pověst použila do jeho závěru.

Pokud najdeme v některé pohádce dvě dějové záplatky, jedná se o dvě pověsti, které autorka spojila v jedno vyprávění (pohádky Vogelhans a Strážce pokladu).

Jehlíková většinou ponechává v příbězích i stejný počet postav a jejich vlastnosti. Charakter jednotlivých postav je však prokreslen velmi realisticky. To není pro pověst ani pohádku typické. Velmi barvitě je prokresleno i prostředí, kde se děj odehrává a velký význam má popis atmosféry okamžiku (pohádka Trní).

V pohádkách je hojně užívána přímá řeč a dialogy. Najdeme tu slova expresivní i hovorové výrazy, které dokreslují charakter postav.

Jednotlivé příběhy stojí v knize zcela samostatně. Nespojuje je žádná postava ani jiný motiv, jak tomu bylo u Pohádek lanšperského hradu.

I když kniha Blanky Jehlíkové O pokladech a strašidlech Orlických hor je plná nadpřirozených postav, čar a kouzel, je vhodná k samostatnému čtení pro děti přibližně od

devíti let. Souvětí v textu jsou složitější, pasáže popisující prostředí a charakter postav jsou delší, a to bývá pro začínajícího čtenáře náročné.

Závěr

Prvním cílem této práce bylo zpracovat stručný přehled vydané místní dětské regionální literatury po roce 1990.

Potvrdili jsme si, že v ústeckoorlickém kraji, stejně jako v ostatních krajích naší země, se po roce 1990 znovu probudil zájem o regionální pověsti. Zapálení nadšenci se zasadili o nové vydání původních sběrů z první poloviny 20. století. Pověsti byly ponechány v původní podobě, pouze byly vytvořeny tematicky nové výběry obsahující pověsti z různých zdrojů. Podrobně o tom píšeme v kapitole 3.1.

Dalším cílem bylo analyzovat nové umělé pohádky, které z místních pověstí vycházejí, za účelem získání materiálu, který by mohl sloužit jako podklad pro didaktickou práci.

Zjistili jsme, že obě knihy pohádek je možné využít jako zdroj pro didaktickou práci s dětmi. První kniha Pohádky lanšperského hradu čerpá náměty jak v místních pověstech, tak v historii regionu. To je možné využít ve výuce vlastivědy a dějepisu, kdy prostřednictvím pohádek můžeme děti seznamovat s historií regionu a tyto historické události zasazovat do kontextu celonárodních dějin. Dále můžeme s oběma knihami pracovat při objasňování literárních pojmů pověst a pohádka. Velmi dobře se dají využít při další tvořivé práci s literárním textem, kdy můžeme pohádky dramatizovat, ilustrovat či jinak výtvarně zpracovávat. Také můžeme s dětmi napsat vlastní pohádky. Všechny tyto činnosti rozšíří znalosti dětí, pomohou rozvíjet jejich fantazii. Hlavně ale upevní citové pouto k rodnému kraji a jeho historii. A to je důležité pro rozvoj jejich osobnosti.

Literatura a zdroje:

ČEŇKOVÁ, Jana et al. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DUŠEK, Radim, René KLIMEŠ. *Hrad Lanšperk ve 20. století*. Ústí nad Orlicí: OFTIS s. r. o., 2002. ISBN 80-86042-63-4.

DUŠEK, Radim. *Prodej lanškrounského a lanšperského panství v roce 1588*. In: *Sborník lanšperského hradu*. Sbor pro záchranu hradu Lanšperka, 1997. ISBN neuvedeno.

DUŠEK, Radim, Libor KUBIŠTA, Petr ŽITNÝ. *Pohádky lanšperského hradu*. Ústí nad Orlicí: OFTIS s. r. o., 1998. ISBN 80-86042-17-0.

DUŠEK, Radim. *Hnátnice*. Ústí nad Orlicí: OFTIS s. r. o., 1998. ISBN 80-86042-12-X.

FRÝZEK, Jiří. *Ze světa pověstí*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2007. ISBN 978-80-86845-71-5.

FRÝZEK, Jiří. *Babička vypravuje - Grosmutter erzählt*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2003. ISBN 80-86042-80-4.

HACKENSCHMIED, Václav Zdeněk. *Na besedě*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 1995. ISBN 80-901707-6-5.

JANSA, Jaroslav. *Vyprávění o Šejvu*. In: *Sborník lanšperského hradu*. Sbor pro záchranu hradu Lanšperka, 1997. ISBN neuvedeno.

JEHLÍKOVÁ, Blanka. *O pokladech a strašidlech Orlických hor*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2010. ISBN 978-80-7405-070-1.

KŘIVOHLÁVEK, Jan. *Znaky, vlajky, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: OFTIS s. r. o., 2005. ISBN 80-86845-257.

MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007. ISBN 978-80-7248-443-0.

PŘIBYL, Josef. *Východočeský kraj, Ústeckoorlicko*. Hradec Králové: Kruh, 1987. ISBN neuvedeno.

SEKOTOVÁ, Věra. *Lanšperk – hrad i zámek*. In: *Sborník lanšperského hradu*. Sbor pro záchranu hradu Lanšperka, 1997. ISBN neuvedeno.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětská literatura*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

TŘÍSKA, Josef. *Osobnosti podorlické literatury*. Ústí nad Orlicí: OFTIS s. r. o., 1996. ISBN 80-901707-8-1.

URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Opava: Filozofická fakulta Slezské univerzity v Opavě, 2004. ISBN 80-7042-668-3.

VACLÍK, Vladimír. *Co nevíte o betlémech*. Ústí nad Orlicí: Oftis s. r.o., 2003. ISBN 80-86042-86-3.

ZRŮBEK, Rudolf. *Hradiska a tvrze kraje Orlických hor*. Ústí nad Orlicí: Okresní archiv Ústí nad Orlicí, Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, 1992. ISBN 80-901114-2-4.

Databáze knih. *Blanka Jehlíková*. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/blanka-jehlikova-2671>

Hrady.cz. *Lanšperk*. [online]. ©2014 [cit. 2014-01-20]. Dostupné z: http://www.hrady.cz/wnd_show_text.php?tid=23258

Osobnosti regionu. *Petr Bohdanecký z Hodkova* [online]. ©2013 [cit. 2014-01-20]. Dostupné z:

http://www.osobnostiregionu.cz/index.php?option=com_osobnosti&view=osoby&layout=detail&id_osoba=116&Itemid=0

Hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska. *Tvrz Žampach* [online]. ©2011 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: <http://www.castles.cz/tvrz-zampach/>

Anotace

Jméno a příjmení:	Stanislava Němcová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Regionální literatura pro děti a mládež na Ústeckoorlicku po roce 1990
Název v angličtině:	Literature from the Usti nad Orlici region, for children and young people, since 1990
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na pověst a umělou pohádku z ní vycházející v regionu Ústeckoorlicka po roce 1990. Cílem práce je získat materiál pro didaktickou práci s možným využitím v regionu. V první části jsou vymezeny historické a přírodní podmínky regionu, orientace v pojmech a je zde zmapováno vydávání pověstí a pohádek na Ústeckoorlicku po roce 1990. V další části práce je provedena analýza dvou knih umělých pohádek. Práce je proložena citacemi z analyzovaných knih i odborné literatury.
Klíčová slova:	region Ústeckoorlicka, pověst, pohádka, Blanka Jehlíková, O pokladech a strašidlech Orlických hor, Radim Dušek, Libor Kubišta, Petr Žitný, Pohádky lanšperského hradu
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with legends and artificial fairy tales originating from them in the area of the Usteckoorlicko region after 1990. The aim is to get material for didactic work which could be possibly used in the region. In the first part the historical and natural conditions and use of terms are defined; publishing of legends and fairy tales in Usteckoorlicko region after 1990 is described here also. In the second part two books containing artificial fairy tales are analysed. The thesis is larded by quotations from the analysed books and from specialized literature.
Klíčová slova v angličtině:	Ústeckoorlicko region, legend, fairy tale, Blanka Jehlikova, About treasures and ghosts in the Orlicke mountains, Radim Dusek, Libor Kubista, Petr Zitny, Fairy tales of the Lansperk castle

Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	42 stran
Jazyk práce:	Český jazyk